

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

VII/XIII. Asırda Yeni Bir Sünen Kitabı: es-Sünen ve'l-ahkâm

A New Sunan Book in 7th/13th Century: al-Sunan wa-al-Ahkâm

Yazar / Author

Abdulkerim MALKOÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam
Bilimleri Hadis Ana Bilim Dalı
Trabzon / TÜRKİYE

abdulkerimmalkoc@trabzon.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1392-1402>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 31/08/2022

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 29/12/2022

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık/ December

Yıl/Year: 20 **Sayı/Issue:** 40 **Sayfa /Page:** 264-304

Atıf/Citation: Malkoç, Abdulkerim. "VII/XIII. Asırda Yeni Bir Sünen Kitabı: es-Sünen ve'l-ahkâm". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (Aralık 2022), 264-304. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.1169135>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

VII/XIII. Asırda Yeni Bir Sünen Kitabı: es-Sünen ve'l-ahkâm

Öz

Bu çalışmada, II/VIII. asırda sünen kitaplarının telifi ile başlayan ahkâm hadislerini derleme gayretinin VII/XIII. asırda yeni bir tarzda ve muhtevada ele alınıp sunulma çabasının en güzel örneği sayılabilecek olan *es-Sünen ve'l-ahkâm* incelenmektedir. Hâfız Ziyâuddîn el-Makdisî (öl. 643/1245) tarafından telif edilen eser, gerek telif edildiği dönem gerekse muhtevası ve yöntemi itibarıyla önem arz etmektedir. Zira bu dönem artık isnadın asıl fonksiyonunu yitirdiği, tek tek hadislerin nakli yerine hadis kitaplarının bütün olarak nakledildiği bir zaman dilimidir. Diğer taraftan hadis külliyyatının en meşhur eserleri olan *Kütüb-i Sitte* ve diğer bazı kitaplar artık otoritelerini elde etmiştir ve yeni çalışmalar bu klasikler esas alınarak telif edilmektedir. İşte böyle bir geçiş döneminde yeni tarzda kaleme alınan *es-Sünen ve'l-ahkâm* tertibi, yöntemi, kaynakları ve literatüre katkısı ile yakından tanınmayı hak etmektedir. Hadis ilmi açısından telif edildiği zaman ve zemin (Şâm) ile dikkat çeken eser aynı zamanda müellifinin mensubu (bir bakıma da imamı) olduğu Hanbelî mezhebinin hadis/sünnet algısını yansıtmaya bakımdan da dikkate şayandır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünen, Ahkâm hadisleri, Ziyâuddîn el-Makdisî, es-Sünen ve'l-ahkâm.

A New Sunan Book in 7th/13th Century: al-Sunan wa-al-Ahkâm

Abstract

In this study, *al-Sunan wa-al-Ahkâm*, which can be considered as the best example of the efforts for addressing and presenting the *ahkâm* (judgement) hadiths, which started as a tradition in the 2nd/8th century with the writing Sunan books, in a new style and content during 8th/13th century is analysed. The work written by al-Ḥâfız Diyâ' al-Dîn al-Maqdisî (d. 643/1245) is of importance for both the period it is written in, and its content and method. In-

deed, this is the period when the isnad lost its main function and hadiths were reported as a whole with books rather than being reported one by one. On the other hand, as the most famous works of hadith literature *al-Kutub al-Sitta* and some other books had gained authority by then, the new books were written basing on these classical works. Therefore, having been written in a new style during this transition period, *al-Sunan wa-al-Ahkâm* is worthy of closer examination on account of its organisation, method, sources and contributions to the literature. Drawing attention in terms of 'Ilm al-Ḥadīth for the time and place (Damascus) it was written in, this book is noteworthy as it reflects the hadith/sunnah perception of the Hanbali School of which the writer of the book is a member (and in a sense an imam).

Keywords: ḥadīth, Sunan, aḥkām ḥadīths, Diyā' al-Dīn al-Maqdisī, *al-Sunan wa-al-Ahkâm*.

Giriş

Helâl, haram, mekrûh, vâcib gibi şer'î (amelî) hükümler ihtiva eden hadislere *ehâdisü'l-ahkâm* (ahkâm hadisleri), bu nevî hadisleri müstakil olarak ele alan/derleyen kitaplara da *kütübü'l-ahkâm* (ahkâm kitapları) denilmiştir.¹ Bu gayeyle II/VIII. asırda *sünen* kitaplarının telifi ile başlayan ahkâm hadislerini derleme gayretinin,² VI/XII. asırda İbnü'l-Harrât'ın (öl. 582/1186) ve Abdülganî el-Makdisi'nin (öl. 600/1203) ahkâma dair eserleri ile farklı bir boyut kazandığı söylenebilir.³ Bu süreçte gerek temel hadis kaynaklarından derlenerek oluşturulmaları gerekse hadislerin isnadlarını hazfetmeleri bakımından önceki eserlerden farklı bir tarz ortaya çıkmış-

¹ Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 34-39; Abdullah Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009), 18-20.

² M. Yaşar Kandemir, "Sünen", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/141; Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 73.

³ Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî, *el-Mezhebu'l-Hanbelî Dirâse fî târîhî ve simâtihi ve eşheri a'lâmîhi ve mü'ellesâtîhi* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle Nâşirün, 1423/2002), 2/196; Mehmet Efendioğlu, "Umdetü'l-ahkâm", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/147.

tır. Zira bu dönemlerde artık isnad asıl fonksiyonunu yitirmiş, önceki devirlerde olduğu gibi hadisler değil hadis kitapları isnadlı olarak nakledilir olmuş, *Kütüb-i Erba'a*, *Kütüb-i Hamse*, *Kütüb-i Sitte* gibi kavramlarla anılan temel hadis kitapları otoritelerini elde etmiştir.⁴ Yeni çalışmalar, söz konusu bu kitaplar esas alınarak kaleme alınırken, diğer taraftan medrese ve darülhadisler ile eğitimde kurumsallaşma da hız kazanmıştır.⁵ İşte bu yeni dönemde,⁶ ahkâm hadisleri sahasına yeni tarzda katkı sağlayan isimlerden biri de Ziyâuddîn el-Makdisî'dir.

Muhaddisü'ş-Şâm lakaplı Hâfız Ziyâuddîn el-Makdisî, VII/XIII. asrın meşhur hadis âlimlerinden biridir.⁷ 569/1174 yılında Dımaşk'ta dünyaya gelmiş,⁸ ilim yolunda geçirdiği bir ömrün ardından

⁴ Bk. İbn Tâhir el-Makdisî, Ebu'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî eş-Şeybânî, *Şurûhu'l-'e'immeti's-sitte (Selâsü rasâ'il fi 'ilmi muştalahi'l-hadis* içerisinde), thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1426/2005), 83-105; el-Hâzimi, Zeynüddin Ebû Bekr Muhammed b. Mûsâ el-Hemedânî, *Şurûhu'l-'e'immeti'l-hamse (Selâsü rasâ'il fi 'ilmi muştalahi'l-hadis* içerisinde), thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1426/2005), 107-189; Kamil Çakın, "Buhârî'nin Otoritesini Kazanma Süreci", *İslâmî Araştırmalar* 10/1-2-3 (1997), 106-108; H. Musa Bağcı, "el-Kutubu's-Sitte Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Otoritesini Oluşturan Faktörler", *İslami İlimler Dergisi* 2/2 (2007), 123-159.

⁵ Bk. Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 121-122, 133-139.

⁶ Dönemin değişen ilim algısı ve usûlünü ayrıntılı olarak görmek için bk. Selim Demirci, *Kriz Döneminde Hadis ve Yorum Haçlı ve Moğol Saldırıları Gölgesinde Hadis Âlimleri* (Ankara: İlem Yayınları, 2020).

⁷ Şemsüddîn İbn Abdilhâdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ed-Dımaşkî es-Sâlihî, *Tabakātu 'ulemâ'i'l-hadis*, thk. Ekrem el-Büşî - İbrâhîm ez-Zeybek (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1996), 4/188. Ziyâuddîn el-Makdisî'nin hayatı hakkında tafsilatlı bilgi için bk. ez-Zehabî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1424/2003), 14/472-476; İbn Receb, Zeynüddin Abdurrahmân b. Ahmed el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahmân b. Süleymân el-Useymin (Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1425/2005), 3/514-521; İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zehab fi ahbâri men zehab*, thk. Abdülkâdir el-Arnaüd - Mahmûd el-Arnaüd (Dımaşk-Beyrût: Dâru İbn Kesir, 1406/1986), 7/387-391; Muhammed Mutî' el-Hâfız, *et-Tenvîh ve't-tebyîn fi sîreti muhaddisi's-Şâm el-Hâfız Ziyâ'iddîn* (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1420/1999); Abdulkerim Malkoç, *Ziyâuddîn el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-Muhtâra İsimli Eseri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020).

⁸ Şemsüddîn İbn Abdilhâdî, *Tabakātu 'ulemâ'i'l-hadis*, 4/188; ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm*, 14/472; İbn Receb, *ez-Zeyl*, 3/515.

643/1245 yılında yine Dımaşk'ta vefat etmiştir.⁹ Hadis ilminde kendini gösteren ve çok sayıda eser veren Ziyâuddîn'in en hacimli ve meşhur eseri *el-Ehâdisü'l-muhtâra*'dır. *el-Muhtâra* kadar hacimli olmasa da onun kadar meşhur bir diğer eseri ise kaynaklarda kısaca *el-Ahkâm* diye zikrolunan *es-Sünen ve'l-ahkâm*'dır.¹⁰

Mensubu olduğu Hanbelî mezhebinin delil aldığı ahkâm hadislerini derleme gayesiyle telif edilen *es-Sünen ve'l-ahkâm*, âlimlerin övgü ve takdirlerini kazanmıştır.¹¹ Mevcut haliyle 19 cüz olan eser,¹² esasında 20 cüz olarak tasarlanmış;¹³ ancak Ziyâuddîn'in ömrünün vefa etmemesi sebebiyle son bölüm olan ve henüz başlanan *Kitâbu'l-cihâd*¹⁴ tamamlanamamıştır.¹⁵ Kaynaklarda, Ziyâuddîn'in tamamlayamadığı bu eserini, Şemsüddîn İbnü'l-Kemâl diye meşhur olan yeğeni Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahîm'in (öl. 688/1289) tamamladığı bilgisi yer almaktadır.¹⁶ Ayrıca yine aynı aileden gelen ve Şemsüddîn İbn Abdilhâdî diye tanınan Ebû Ab-

⁹ Şemsüddîn İbn Abdilhâdî, *Tabakātu 'ulemâ'i'l- hadîs*, 4/189; ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm*, 14/476; İbn Receb, *ez-Zeyl*, 3/521.

¹⁰ ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm*, 14/474; İbn Receb, *ez-Zeyl*, 3/518-521. Eserin tam ismi ve diğer isimlendirmeleri için bk. Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilhâdî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *es-Sünen ve'l-ahkâm 'ani'l-Muştafâ 'aleyhi efzâlü's-şalât ve's-selâm*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukâşe (Cidde: Dâru Mâcid Asîrî, 1425/2004), Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/124-125.

¹¹ ez-Zehabi, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Zeğalü'l-ilm*, thk. Muhammed b. Nâsır el-Acemî (b.y.: Mektebetü's-Sahveti'l-İslâmiyye, ts.), 28-29; Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, İsmâ'il b. Ömer el-Kuraşî ed-Dımaşkî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1408/1988), 13/198; İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî, *el-Bedru'l-münîr fi tahrîci'l-ehâdis ve'l-âşâri'l-vâkı'a fi's-Şerhi'l-kebîr*, thk. Mustafâ Ebu'l-Ğayd Abdülhay vd. (Riyâd: Dâru'l-Hicre, 1425/2004), Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/276.

¹² İbn Receb, *ez-Zeyl*, 3/518.

¹³ Mehmet Efendioğlu, "Ziyâeddin el-Makdisî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/492.

¹⁴ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münîr*, 1/276.

¹⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/126, 5/554. Bazı kaynaklarda, Ziyâuddîn'in Bedir şehitlerine dair müstakil bir cüz telif ettiği ve bunu *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın *Kitâbu'l-cihâd* kısmına ilave ettiği bilgisi yer almaktadır (İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/383, 397; a.mlf., *el-Fuşûl fi sîreti'r-Rasûl*, thk. Muhammed el-İd el-Hatrâvî - Muhyiddin Mestû (Dımaşk: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân - Mektebetü Dâri't-Türâs, 1403/1983), 138-139).

¹⁶ ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm*, 15/618; es-Safedî, Salâhuddîn Ebu's-Safâ Halîl b. Aybek b. Abdillâh, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâud - Türkî Mustafâ (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000), 3/203; İbn Receb, *ez-Zeyl*, 4/225.

dillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî'nin (öl. 744/1343) *el-Ahkâm* üzerine 7 cildini tamamlayabildiği *el-Ahkâmu'l-kübrâ* isimli bir eser kaleme aldığı bilinmektedir.¹⁷

Ziyâuddîn'den önce -*Sünen*'ler istisnâ tutulursa- ahkâm hadislerini derleyen ve bu konuda eser veren isimler az sayıdadır.¹⁸ Bu isimlerin en meşhurları İbnü's-Seken diye bilinen Ebû Alî Sa'îd b. Osmân el-Bağdâdî (öl. 353/964), -yukarıda isimleri geçen- İbnü'l-Harrât diye tanınan Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân el-İşbîlî ve Ziyâuddîn'in hocası aynı zamanda akrabası olan Ebû Muhammed Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî el-Cemmâilî'dir.¹⁹ İbnü's-Seken'in eseri *es-Sahîhu'l-müntekâ* (*es-Sünenü's-sihâhu'l-me'sûre 'an Rasûlillâh*) ismini taşımaktadır.²⁰ İbnü'l-Harrât ise *el-Ahkâmu'l-kübrâ* ile bunu muhtasarlara olan *el-Ahkâmu'l-vustâ* ve *el-Ahkâmu's-suğrâ* diye üç ayrı eser kaleme almıştır.²¹ Abdülganî el-

¹⁷ İbn Receb, *ez-Zeyl*, 5/117.

¹⁸ Efendioğlu, "Umdetü'l-ahkâm", 42/147.

¹⁹ Ahkâm hadislerine dair Ziyâuddîn'den sonra da birçok eser kaleme alınmıştır. VII/XIII. asırda telif edilenlerin en meşhurlarına Ebu'l-Berekât Mecdüddîn İbn Teymiyye'nin (öl. 652/1254) *el-Ahkâmu'l-kübrâ*'sı ve bundan seçtikleri ile oluşturduğu *el-Müntekâ min ehâdisi'l-ahkâm*'i (İbn Receb, *ez-Zeyl*, 4/6), Muhyiddin en-Nevevî'nin (öl. 676/1277) *el-Hulâsa fî ehâdisi'l-ahkâm* (*Hulâsatü'l-ahkâm fî [min] mühimmâti's-sünen ve kavâ'idü'l-İslâm*'i (M. Yaşar Kandemir, "Nevevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/47), Muhibbüddin et-Taberî'nin (öl. 694/1295) *el-Ahkâmü'l-kübrâ* (*Ğâyetü'l-ihkâm fî ehâdisi'l-ahkâm*), *el-Ahkâmu'l-vustâ* ve *el-Ahkâmu's-suğrâ*'sı (İbrahim Hatiboğlu, "Muhibbüddin et-Taberî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/38-39), İbn Dakik el-İdî'nin (öl. 702/1302) *el-İmâm fî ma'rifeti ehâdisi'l-ahkâm*'i, bunun muhtasarı mahiyetindeki *el-İlmâm bi-ehâdisi'l-ahkâm*'i ve *el-Cemmâilî'nin Umdetü'l-ahkâm*'inin şerhi olan *İhkâmü'l-ahkâm şerhu Umdetü'l-ahkâm*'i örnek verilebilir (Ahmet Özel, "İbn Dakikul'îd", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/408).

²⁰ Eser, hadislerin senedleri hazfedilip fıkıh bâblarına göre düzenlenerek telif edilmiştir (Salahattin Polat, "İbnü's-Seken", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/203).

²¹ Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-İşbîlî, *el-Ahkâmu's-şer'üyyeti'l-kübrâ*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukâşe (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1422/2001), Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/10, 15; a.mlf., *el-Ahkâmu'l-vuștâ min hadîsi'n-Nebî şallâllâhu 'aleyhi ve sellem*, thk. Hamdî es-Selefî - Subhî es-Sâmerrâî (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1416/1995), Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/49, 50, 56-58, 61-63; Abdülganî el-Makdisî, Takıyyüddin Ebû Muhammed b. Abdilvâhid el-Cemmâilî, *Umdetü'l-ahkâmü'l-kübrâ*, thk. Semîr b. Emîn ez-Züheyrî (Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1430/2009), Muhakkıkın Mukaddimesi, 16; Mustafa Öztoprak, *İbnü'l-Harrât el-İşbîlî'nin (v. 582/1186) Hadis İlmindeki Yeri* (Konya:

Makdisî'nin de *el-Umde fi'l-ahkâm* (es-Suğrâ) ve *Umdetü'l-ahkâmi'l-kübrâ* isimli iki ayrı eseri vardır.²² İbnü'l-Harrât ile Abdülğanî el-Makdisî'nin eserlerinde asıl dikkat çeken husus ise *Kütüb-i Sitte*'nin ve daha özelde *es-Sahihân*'ın elde ettiği otoritenin kendisini açıkça göstermesidir. Aynı husus biraz daha kapsamlı olarak (*Kütüb-i Tis'a* ve daha başka kitaplarla) Ziyâuddîn'in *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ında da görülmektedir.

1. es-Sünen ve'l-ahkâm'ın Tertibi, Yöntemi ve Kaynakları

1.1. Tertibi

es-Sünen ve'l-ahkâm 1425/2004 yılında, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de bulunan ve aslı ile mukâbele edilmiş²³ H. VIII. yy.'a ait bir nüshası²⁴ esas alınarak Hüseyin b. Ukâşe'nin tahkiki ile *es-Sünen ve'l-ahkâm ani'l-Mustafâ aleyhi efdalü's-salât ve's-selâm* ismiyle yayımlanmıştır. Oldukça kapsamlı ve tertibi mükemmel kabul edilen eser²⁵ sırasıyla Tahâret, Teyemmüm, Hayz, Salât, Cumu'a, İdeyn, Kûsûf, İstiskâ, Cenâiz, Zekât, Sıyâm, İtikâf, Hacc, Buyû', Vesâyâ, Ferâiz, İtk, Nikâh, Talâk, Li'ân, Nafakât ve Cinâyât olmak üzere 22 bölümden²⁶ oluşmakta ve toplamda 6397 rivayet ihtiva etmektedir.²⁷

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 97-99, 247-248.

²² ez-Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd ve ark. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 21/444; Abdülğanî el-Makdisî, *Umdetü'l-ahkâmi'l-kübrâ*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 17, 58, 63, 66, 73-78, 81-82.

²³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/185.

²⁴ Hasnâ Bekrî Ahmed Neccâr, *ez-Züyâ' el-Makdisî ve cühûdühü fi' ilmi'l-hadis* (Mekke: Câmî'atü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûli'd-Din (Kısmu'l-Kitâb ve's-Sünne), Doktora Tezi, 1419/1999), 348. İlgili nüsha *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın bilinen tek nüshasıdır (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/175).

²⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/11, 11 (dn. 4), 176.

²⁶ Noksan olan *Kitâbu'l-cihâd* hariç, mevcut (nüshadaki) haliyle (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/126, 5/554).

²⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/5, 193, 205, 243, 2/332, 391, 422, 441, 3/107, 236, 390, 520, 4/5, 305, 5/5, 27, 57, 87 233, 283, 336, 346, 552.

Eserin başlıklandırma sistemi “kitâb” ve onun altında “bâb” şeklinde olmakla birlikte gerekli görülen bazı yerlerde “bâb” üst başlığı altında “bâb”lar olarak düzenlenmiştir. Örneğin kitabın ilk bölümü olan *Kitâbu't-tahâre*'de; Bâbu'l-miyâh, Bâbu'l-âniye, Bâbu't-tehallî, Bâb fî zikri's-sivâk ve ğayrih, Bâbu nevakızu't-tahâre ve Bâbu mâ yûcibu'l-ğusl ismiyle 6 üst başlık/bâb bulunmaktadır. Bu üst başlıkların altında yine “bâb” kaydıyla sırasıyla 20, 6, 24, 55, 24, 30 bâb daha yer almaktadır ve bu bölümde toplamda 159 bâb altında 548 rivayet mevcuttur.²⁸ Ancak bir sonraki bölüm olan *Kitâbu't-teyemmüm* ise *Kitâbu't-tahâre*'ye nispetle çok daha az sayıda rivayet ihtiva etmekte olup sadece 10 adet “bâb” başlığından oluşmaktadır ve bu bölümde toplamda 26 rivayet yer almaktadır.²⁹

Kitabın bölümlerinin en hacimlisi olup en fazla bâb ve rivayet ihtiva eden *Kitâbu's-salât*'tır. Toplamda 390 bâb altında 1469 rivayet bulunan bu bölümde 7 adet de üst başlık (bâb) bulunmaktadır.³⁰

Hemen belirtmek gerekir ki Ziyâuddîn kitabında bütün ahkâm hadislerini bir araya getirmeyi hedeflememiştir.³¹ Bununla birlikte kitap ihtiva ettiği yaklaşık 6400 rivayetle oldukça kapsamlı bir çalışmadır. Ahkâm hadislerini derleyen bir kitap olması hasebiyle de *Sünen* kitaplarında olduğu gibi³² fıkıh konularına göre düzenlenmiştir. Buna ilaveten bölümler, Hanbelî fıkıh kitaplarının tertibine göre sıralanmıştır.³³

²⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/5, 29, 42, 69, 134, 160, 192.

²⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/193, 202, 203.

³⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/243, 250, 289, 373, 2/5, 177, 263, 285, 331. *Kitâbu's-salât*'ın bu denli geniş ele alınmasında dinin direği olan namazın (Bk. et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmi'u'l-kebir*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “İmân”, 8) öneminin ve kapsamlı bir ibadet oluşunun etkili olduğu düşünülebilir.

³¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/128.

³² Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 280.

³³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/169, 171, 182.

1.2. Yöntemi

es-Sünen ve'l-ahkâm'ın özlü mukaddimesinde kitabın telif sebebini “ezberi ve bilinmesi kolay olması için ahkâm hadislerini isnadsız olarak ve kaynaklarını belirtilerek bir araya getirmek hususunda ısrarla gelen talepler” şeklinde ifade eden Ziyâuddîn, burada kitapta takip edeceği yönteme de ana hatlarıyla değinmiş ve en çok istifade ettiği kaynakların sahibi olan dokuz musannifin ismini zikretmiştir. Bu dokuz isim; başta kendi mezhep imamı Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) olmak üzere *es-Sahîhân* müellifleri el-Buhârî (öl. 256/870) ve Müslim (öl. 261/875), *Sünen-i Erba'a* müellifleri İbn Mâce (öl. 273/887), Ebû Dâvûd (öl. 275/889), et-Tirmizî (öl. 279/892), en-Nesâî (öl. 303/915) ile yine diğer meşhur *es-Sünen* müelliflerinden ed-Dârekutnî (öl. 385/995) ve el-Beyhakî'dir (öl. 458/1066). Ziyâuddîn daha sonra kitapta yer verdiği rivayetlerle ilgili “sıhhat vurgusu”nda bulunarak; şayet verdiği rivayet/hadis *es-Sahîhân*'da yahut onlardan sadece birinde yer alıyorsa kaynak olarak bunu belirtmekle yetineceğini, zira maksadın verdiği haberin sıhhati olduğunu ifade etmiştir. Buna ilaveten, hadisin farklı tarikelerde farklı lafızlarla geldiği durumlarda, verdiği rivayetin sahibini belirteceğini ve gerekli hallerde lafız farklılıklarına dikkat çekeceğini söylemiştir. Son olarak ise mezkûr (ve meşhur) kaynaklarda yer almayan bir hadisi/rivayeti vereceğinde, kendisinin o rivayete ulaşan muttasıl isnadı varsa onu bu şekilde (isnadıyla) zikredeceğini ifade etmiştir.³⁴

Kitabın tertibinde sistematik bir yöntem takip eden Ziyâuddîn, ilgili başlık altında öncelikle el-Buhârî ve Müslim'in ittifak ettikleri (*müttefekun aleyh*) hadislere yer vermeye gayret etmektedir.³⁵ Ardından el-Buhârî'nin münferiden rivayet ettiği, onun ardından Müslim'in tek başına rivayet ettiği hadislere yer vermekte, sonrasında

³⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/3-4.

³⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/5, 9, 11, 12, 14, 17, 24, 27, 29, 32 vd.

ise -yine mukaddimede zikrettiği *Kütüb-i Tis'a*'nın kalan kitapları³⁶ ile ed-Dârekutnî ve el-Beyhaki'nin *Sünen*'leri çoğunlukta olmak üzere- diğer hadis kitaplarındaki rivayetlerden yararlanmaktadır.³⁷ Bu noktada Ziyâuddîn'in, rivayetin sıhhati yanında delâletinin sağlamlığını da gözettiği anlaşılmaktadır.³⁸ Nitekim lafız konusundaki seçiciliği ve hassasiyeti³⁹ bunu teyid etmektedir.⁴⁰

Eserini fıkıh konularına göre düzenleyen Ziyâuddîn, ilgili bâb altında rivayetleri çoğunlukla sahâbî râvîsi hariç isnadları mahzûf olarak⁴¹ vermiş, çok az yerde ise isnadlı olarak nakilde bulunmuştur.⁴²

³⁶ Ziyâuddîn'in mukaddimede zikretmediği Mâlik b. Enes'in (öl. 179/795) *el-Muvatta'*ı dâhil, Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî'nin (öl. 255/869) *es-Sünen (el-Müsned)*'i ise hariç. Ziyâuddîn'in, *Kütüb-i Sitte* (veya *Tis'a*) içerisinde kabul edilen (Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 157) ed-Dârimî'nin *es-Sünen*'inden istifade etmemiş olması kuvvetle muhtemel *Sünen-i Erba'a*'ya yapacağı atıflarda Ebu'l-Kâsım İbn Asâkir'in (öl. 571/1176) *el-İşrâf 'alâ ma'rifeti'l-etrâf*'ını esas alması sebebiyledir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/130-131). Zira *el-İşrâf*; Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'leri üzerine yapılmış bir *etrâf* çalışmasıdır (Mustafa Sabri Küçükaşçı - Cengiz Tomar, "İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/324). *Sahîhân* rivayetleri için de Ebû Mes'ûd ed-Dîmaşkî (öl. 401/1010-11) ve Halef el-Vâsıtî'nin (öl. 401/1010) *Etrâfu's-Sahîhayn*'larından yararlanmış olması muhtemeldir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/130).

³⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/129.

³⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/130.

³⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/4.

⁴⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/7, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 20 vd.

⁴¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 vd.

⁴² Vermek istediği hadis meşhur kitaplarda olmayıp kendi isnadıyla ulaşabildiği başka eserlerde bulunduğu onu isnadlı olarak aktarmıştır (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/3). Kitapta bu şekilde sekiz musannifin on iki farklı eserinden nakiller bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1. İsmâ'il b. Abdillâh el-Abdî Semmûye (öl. 267/880); *Fevâidü Semmûye* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/268, 2/392, 4/233, 234, 468, 5/518),

2. Ebû Bekr İbn Ebî Âsım (öl. 287/900); *el-Emvâl* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/505), *es-Savn* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/428, 466, 469),

3. Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî (öl. 307/919); *el-Müsned(ü'l-kebîr)* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/76-77, 3/199-200), *el-Mu'cem* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/284),

4. Ebû Bekr İbn Ebî Dâvûd (öl. 316/929); *el-Mesâhif* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/185, 186),

5. Ebu'l-Kâsım et-Taberânî (öl. 360/971); *el-Mu'cemu'l-kebîr* (Ziyâuddîn el-Makdisî,

Rivayet(ler)in hemen ardından kaynaklarını veren Ziyâuddîn bu hususta oldukça dikkatli ve gayretlidir. Zira konularına göre (*ale'l-ebvâb*) düzenlediği kitabında sadece, *ale'r-ricâl* tertipte olan Ahmed b. Hanbel'in hacimli eseri *el-Müsned*'e yaptığı atıflar (tahrîciler) dahi bu gayreti görmeye kâfidir.⁴³

Kaynak gösteriminde klasik kaynaklarda rastlandığı şekliyle bazı rumuzlar kullanılmıştır. Bunlar; el-Buhârî için (ح), Müslim için (م), Ebû Dâvûd için (د), Tirmizî için (ت), Nesâî için (ن), İbn Mâce için (ج)'tir.⁴⁴ Ancak bunların ihtisar gayesiyle müstensih kaynaklı olduğu düşünülmektedir.⁴⁵ Bununla birlikte özellikle son (5.) ciltte artan, rumuz yerine açık yazım, rumuzların müstensih kaynaklı olmayıp asıl nüshada kullanılmış olabileceğini de akla getirmektedir.

Ziyâuddîn, *es-Sahîhân* haricinde naklettiği rivayetlerde hadislerle ilgili sıhhat ve râvîlerle alakalı cerh-ta'dîl değerlendirmelerine temas etmektedir.⁴⁶ Sıhhatle ilgili, özellikle et-Tirmizî'nin hadislerle ilgili değerlendirmelerine çokça yer verdiği görülmektedir.⁴⁷ Râvîlerle ilgili

es-Sünen ve'l-ahkâm, 1/11, 54, 78, 2/42, 3/102, 275, 360-361, 5/544), *el-Mu'cemu'l-evsat* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/102), *el-Mu'cemu's-sağîr* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/145, 324),

6. İbnü'l-Muzaffer el-Bağdâdî (öl. 379/989); *Ğarâibu hadîsi Şu'be* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/448),

7. Ebû Bekr İbn Merdûye (öl. 410/1020); *et-Tefsîr(ü'l-müsned)* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/389-390),

8. Ebu'l-Kâsım İsmâ'îl b. Muhammed el-İsfahânî (öl. 535/1141); *et-Terğîb ve't-terhîb* (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/239).

⁴³ Kitabın muhakkıkı Hüseyin b. Ukâşe bu husustaki hayretini "...Sanırsın ki Ziyâuddîn, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini ezbere biliyor yahut da kendisi için onu konulu tertibe koymuş." diyerek ifade etmektedir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/131).

⁴⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/5, 6 vd. Bununla birlikte bazen rumuz yerine açıkça isim yazılan yerler de vardır (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/36, 60, 156, 2/100, 115, 146, 218, 234, 258, 408 vd.).

⁴⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/185-186.

⁴⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/9, 13, 17, 21, 22, 26, 28, 34, 37, 38 vd.

⁴⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/6, 7, 15, 18, 23, 25, 27, 31, 34, 45 vd.

ise çoğunlukla münekkid âlimlerden nakiller yaparken,⁴⁸ bazen sadece “متكلم فيه”,⁴⁹ “فيه كلام”,⁵⁰ “تُكلم فيه”⁵¹ gibi kısa/özet ifadeler de kullanmaktadır. Bu değerlendirmeler esnasında, yeri geldikçe yaptığı istidrak ve itirazlarla kendi kanaatini de beyan etmektedir.⁵² Örneğin “Vakti Girmeden Önce Okunan Fecir Ezânı Bâbı”nda, ilgili rivayetleri zikrettikten sonra rivayetlerde herhangi bir *teâruz* olmadığına dair İbn Huzeyme'nin (öl. 311/924) uzunca açıklamasına yer vermiştir. Bunun hemen ardından İbn Hibbân'ın (öl. 354/965), rivayetlerde *teâruz* bulunduğu vehmini redderek yaptığı “farklı” izahı (te'lîfî) özetle aktarmıştır. Sonrasında ise İbn Hibbân'ın bu açıklamasına itirazla “*Bu (izah) ondan bir vehim ve gaflettir; zira o hocası İbn Huzeyme'nin dediği gibi dememiştir.*” ifadelerini kullanmıştır.⁵³

Bir başka yerde; Sa'îd b. Abdirrahmân el-Cümahî hakkında “*Müslim (es-Sahîh'inde) Sa'îd'den rivayette bulunmuş, İbn Ma'in (de) onu tevsik etmiştir. Onun hakkında İbn Hibbân (ise) cerhte bulunmuştur; (ancak) kendisinden daha âlimi ve sağlamının ta'dîli varken İbn Hibbân'ın cerhine iltifat edilmez.*” ifadeleriyle yine İbn Hibbân'ın değerlendirmesine itibar etmemiştir.⁵⁴

Benzer şekilde, İbn Hibbân'ın hakkında “*lâ yühteccü bih*” dediği el-Velîd b. Abdillâh b. Cümey' için Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim er-Râzî'nin tevsik ifadelerine yer verdikten ve Müslim'in de Sahîh'inde ondan rivayette bulunduğunu aktardıktan sonra “*Bunlar İbn Hibbân'dan daha iyi bilirler.*” diyerek

⁴⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/9, 26, 38, 44, 45, 79, 95, 106-107, 108-109, 131 vd.

⁴⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/102, 379, 2/102, 219, 301, 387, 440, 450, 3/62, 125 vd.

⁵⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/200, 299, 302, 424, 3/491, 526, 4/8, 54, 76, 89 vd.

⁵¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/333, 2/188, 308, 348, 399, 407, 3/41, 181, 187, 207 vd.

⁵² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/21, 25, 33, 71, 78, 79, 85-86, 100, 170, 2/102, 179, 194, 299 vd.

⁵³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, I, 303-306.

⁵⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/285.

İbn Hibbân'ın cerhini makbul bulmamıştır.⁵⁵

Bir başka yerde de Yahyâ b. Ma'în'in (öl. 233/848) tevsik ettiği Mübârek b. Hassân hakkında, Ebu'l-Feth Muhammed b. el-Hüseyn el-Ezdî el-Mevsilî'nin cerhini, el-Hatîb el-Bağdâdî'den (öl. 463/1071) aktardığı “*Ebu'l-Feth hadis uydurmuştur. Ve (zaten) onu zayıf (bir râvî) sayıyorlardı.*” bilgisi akabinde “*Hâli böyle olan birinin sözü (cerhi) nasıl kabul olunsun!*” diyerek reddetmiştir.⁵⁶

Ziyâuddîn bazı yerlerde de hadisin sıhhatini beyan maksadıyla isnadı hakkında kullandığı ‘*alâ şartı's-Sahîh*,⁵⁷ ‘*alâ resmi's-Sahîh*,⁵⁸ ‘*alâ şartı'l-Buhârî*,⁵⁹ ‘*alâ resmi'l-Buhârî*,⁶⁰ ‘*alâ şartı Müslim*,⁶¹ ‘*alâ resmi Müslim*⁶² gibi ifadelerle kendi kanaatini belirtmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki bu ifadelerden Ziyâuddîn nazarında *es-Sahîhân*'ın üstün bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Kendisinin bir diğer meşhur eseri olan *el-Muhtâra*'da açıkça görülen bu durum⁶³ *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da da rahatlıkla gözlemlenebilmektedir.⁶⁴

Ziyâuddîn hadislerin sıhhatini beyan sadedinde yaptığı açıklamalar yanında bazen ilgili hadisin isnadının makbul (*hasen, ceyyid, lâ be'se bih*) olduğuna dair,⁶⁵ bazen de zayıflığına dair değerlendirmelerde bulunmuştur.⁶⁶ Esasen rivayet ve râvî değerlendirmelerinde

⁵⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/307.

⁵⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/9-10. Ziyâuddîn, Ebu'l-Feth el-Ezdî hakkındaki olumsuz kanaatine daha önce de işaret etmiştir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/313-314).

⁵⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/21, 77 (dn. 2), 86, 232, 2/179.

⁵⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/299, 4/295.

⁵⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/294.

⁶⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/194, /554.

⁶¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/33.

⁶² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/376, 4/334.

⁶³ Malkoç, *Ziyâuddîn el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-Muhtâra İsimli Eseri*, 210-215, 237, 238.

⁶⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/3, 9, 276, 2/132, 167, 3/135, 457, 469, 4/491, 5/47, 119, 144, 189, 267.

⁶⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/55, 78, 85, 146, 170, 2/355, 3/57, 4/182, 485.

⁶⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/79, 122.

önceki âlimlerin kanaatlerine yer veren Ziyâuddîn, işaret olunduğu üzere kendine has yorumlarda da bulunarak bu sahadaki yetkinliğini ortaya koymuştur.⁶⁷

1.3. Kaynakları

Mukaddimede, hadis aldığı kaynaklara işaret edeceğini söyleyen Ziyâuddîn, bunlar içerisinde en çok yararlandığı dokuz eserin ismini zikretmiştir. Bunlar; en başta Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned'i, es-Sahîhân, Sünen-i Erba'a* ve ed-Dârekutnî ile el-Beyhakî'nin *es-Sünen*'leridir. Başka bir ifade ile mevcut en kapsamlı *müsned* olan Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned'i*, hadis kitapları içerisinde üstün bir konumda bulunan *Kütüb/Usûl-i Sitte* ve bunların yanında ahkâm hadislerini derleyen kitapların en meşhurlarından *es-Sünen* ve *es-Sünenü'l-kübrâ* Ziyâuddîn'in eserinde en çok istifade ettiği kaynaklardır. Ancak *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kaynakları bunlarla sınırlı değildir. Aşağıda zikredileceği üzere daha pek çok meşhur hadis kitabı, eserin kaynakları arasındadır.

Rivayet kaynakları ve ilel, cerh-ta'dîl, târih, ricâl kaynakları olarak iki ayrı başlık altında incelenebilecek olan bu kaynaklar, *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın önem ve kıymetini ortaya koymaktadır.

1.3.1. Rivayet Kaynakları

Ziyâuddîn'in eserde yararlandığı rivayet/hadis kaynakları kronolojik sırayla şunlardır:

1. Mâlik b. Enes (öl. 179/795); *el-Muvatta*,⁶⁸
2. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (öl. 204/819); *el-Müsned*,⁶⁹

⁶⁷ Nitekim ez-Zehebî, Ziyâuddîn'i muteber bir hadis münekkidi kabul ederek aralarında Ebu'l-Kâsım İbn Asâkir, Ebû Bekr İbn Nukta gibi muâsırlarının bulunduğu 19. tabakada zikretmiştir (ez-Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Zikru men yu'temedü kavluh fi'l-cerh ve't-ta'dîl (Erba'u rasâ'il fi 'ulûmi'l-hadis* içerisinde), thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1410/1990), 221-222.

⁶⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/155, 407, 418, 2/51, 63, 69, 94, 110, 111, 214 vd.

⁶⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/57, 4/173, 5/332. eş-Şâfiî'nin *el-Müsned*'inde olduğu gibi et-Tayâlisî'nin *el-Müsned*'i de onun kendi telifi değildir.

3. Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (öl. 204/820); *Müsnedü's-Şâfiî*,⁷⁰
4. Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (öl. 211/826-27); *el-Musannef*,⁷¹
5. Ebû Bekr el-Humeydî (öl. 219/834); *el-Müsned*,⁷²
6. Sa'îd b. Mansûr el-Horâsânî (öl. 227/842); *es-Sünen*,⁷³
7. Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855); *el-Müsned*,⁷⁴
8. İbn Ebî Ömer el-Adenî (öl. 243/858); *el-Müsned*,⁷⁵
9. Ahmed b. Menî' (öl. 244/858-59); *el-Müsned*,⁷⁶
10. İshâk b. Mansûr el-Kevsec (öl. 251/865); *el-Mesâil*,⁷⁷
11. Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî (öl. 256/870); *es-Sahîh*,⁷⁸ *el-Edebu'l-müfred*,⁷⁹ *et-Târîhu'l-kebir*,⁸⁰
12. Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (öl. 261/875); *es-Sahîh*,⁸¹
13. Ebû Bekr el-Esram (öl. 261/874-75); *es-Sünen*,⁸²

Ebû Mes'ûd er-Râzî'nin; et-Tayâlisî'nin talebesi Yûnus b. Habîb en-Nahvî'den (öl. 182/798) gelen rivayetlerini derleyerek oluşturduğu bir eserdir (ez-Zehebi, *Siyeru'l-âlemi'n-nübelâ*, 9/382).

⁷⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/346, 396, 440, 3/208, 264, 276, 408, 436, 4/25, 42 vd. *Müsnedü's-Şâfiî*, Ebu'l-Abbâs el-Esamm'ın (öl. 346/957) eş-Şâfiî'nin talebesi Rabî' b Süleymân'dan (öl. 270/884) eş-Şâfiî'nin *el-Ümm* ve *el-Mebsûr*'unu dinleyerek senesinde Şâfiî'nin yer aldığı rivayetlerden derleyip oluşturduğu bir eserdir (İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-Mu'cemu'l-müfehres ev Tecridü esânidi'l-kütübi'l-meşhûra ve'l-eczâ'il-menşûra*, thk. Muhammed Şekûr el-Meyâdinî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1998), 39).

⁷¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/299, 323.

⁷² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/276, 5/305.

⁷³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/44, 128, 162, 188, 216, 417, 418, 425, 2/74, 169 vd.

⁷⁴ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/3).

⁷⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/135, 5/303.

⁷⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/201, 533.

⁷⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/415.

⁷⁸ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere el-Buhârî'nin *es-Sahîh*'i kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/3).

⁷⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/509.

⁸⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/252, 552.

⁸¹ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere Müslim'in *es-Sahîh*'i kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/3).

⁸² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/130, 137, 146, 155, 188, 196,

14. İsmâ'îl b. Abdillâh el-Abdî Semmûye (öl. 267/880); *Fevâidü Semmûye*,⁸³
15. Ebû Abdillâh İbn Mâce (öl. 273/887); *es-Sünen*,⁸⁴
16. Ebû Dâvûd es-Sicistânî (öl. 275/889); *es-Sünen*,⁸⁵ *el-Merâsîl*,⁸⁶
17. İbn Kuteybe ed-Dîneverî (öl. 276/889); *Ğarîbu'l-hadis*,⁸⁷
18. Ebû İsâ et-Tirmizî (öl. 279/892); *es-Sünen*,⁸⁸ *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*,⁸⁹
19. Ebû Bekr İbn Ebî Âsım (öl. 287/900); *el-Buyû'*,⁹⁰ *el-Emvâl*,⁹¹ *es-Savm*,⁹² *et-Tevbe (ve'l-mesâbe)*,⁹³ *el-Vesâyâ ve'l-ferâiz*,⁹⁴
20. İbrâhım b. İshâk el-Harbî (öl. 285/899); *el-Hedâyâ*,⁹⁵
21. Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî (öl. 290/903); *Zevâidü'l-Müsned*,⁹⁶ *el-Mesâil*,⁹⁷
22. Ebû Abdirrahmân en-Nesâi (öl. 303/915); *es-Sünen (el-Müctebâ)*,⁹⁸ *es-Sünenü'l-kübrâ*,⁹⁹ *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*,¹⁰⁰

200, 216, 2/214, 320 vd.

⁸³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/323-324, 2/87, 4/468.

⁸⁴ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/3).

⁸⁵ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/3).

⁸⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 5/15.

⁸⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 2/450.

⁸⁸ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere et-Tirmizî'nin *es-Sünen*'i (*el-Câmi'*) kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/3).

⁸⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/17, 39, 4/60, 335.

⁹⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/315, 317, 318, 337, 338, 389.

⁹¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/ 561.

⁹² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/58, 479, 482, 489, 493, 508, 528. Eserin ismi, bir yerde (3/482) *Kitâbu's-Suyâm* olarak, iki yerde ise (3/493, 528) *Kitâbu's-Savm* olarak yer almıştır.

⁹³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 5/402, 403.

⁹⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 5/14, 19, 33, 38, 48,

⁹⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/562, 563, 568, 570-571, 571, 575.

⁹⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/7, 258, 318, 2/36, 183, 367, 399, 434, 3/129, 492 vd.

⁹⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 5/407.

⁹⁸ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere en-Nesâi'nin *es-Sünen*'i (*el-Müctebâ*) kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/3).

23. Ebû Ya'la el-Mevsîlî (öl. 307/919); *el-Müsned(ü'l-kebir)*,¹⁰¹ *el-Mu'cem*,¹⁰²
24. Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî (öl. 307/919-20); *el-Müsned*,¹⁰³
25. Ebû Bekr İbn Huzeyme (öl. 311/924); *es-Sahîh*,¹⁰⁴
26. Ebû Avâne el-İsferâyînî (öl. 316/929); *es-Sahîh*,¹⁰⁵
27. Ebû Bekr İbn Ebî Dâvûd (öl. 316/929); *el-Mesâhif*,¹⁰⁶
28. el-Heyssem b. Küleyb eş-Şâşî (öl. 335/946); *el-Müsned*,¹⁰⁷
29. Ebû Hâtim İbn Hibbân el-Büstî (öl. 354/965); *el-Envâ' ve't-tekâsîm*,¹⁰⁸

⁹⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/44, 69, 71, 135, 211, 2/15, 125, 162, 194, 232 vd.

¹⁰⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/119, 2/135, 140, 3/92, 96, 98, 99, 482, 4/18, 81. Eserin ismi, ilk geçtiği yer hariç diğer bütün yerlerde nekreye izafeyle *Amelü yevm ve leyle* olarak yer almıştır.

¹⁰¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/209, 2/132, 3/443, 4/17, 147, 294, 5/38, 121. Ebû Ya'la'nın *el-Müsned*'inin *el-Müsnedü'l-kebir* ve bunun muhtasarı olan *el-Müsnedü's-sağîr* diye iki ayrı rivayeti vardır. Bugün elimizde mevcut olan, 7600'e yakın hadis ihtiva eden ve bilinen tek râvisi Ebû Amr Muhammed b. Ahmed b. Hamdân el-Hîrî'nin rivayetiyle olan *el-Müsnedü's-sağîr*'dir (Ebû Ya'la, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî, *Müsnedü'l-İmâm Ebî Ya'la el-Mevsîlî (el-Müsnedü's-sağîr)*, thk. Heyet (Kâhire: Dâru't-Te'sil, 1438/2017), Mukaddime İlmîyye, 1/30, 51, 1/207). Ancak Ziyâuddîn'in isnadlı nakillerinden anlaşıldığı üzere o *el-Müsnedü'l-kebir*'den rivayette bulunmaktadır. Zira hem *el-Müsned*'e ulaştığı râvî, *el-Müsnedü'l-kebir*'in bilinen tek râvisi olan Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm İbnü'l-Mukri'dir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/76-77, 3/199-200) hem de aktardığı bazı rivayetler (elimizdeki mevcut) *el-Müsned*'de yer almamaktadır (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/209 (dn. 1), 5/121 (dn. 5)). Bu itibarla, Ziyâuddîn'in *el-Müsnedü'l-kebir*'den aktardığı rivayetler *es-Sünen ve'l-ahkâm*'in kıymetini artırmaktadır.

¹⁰² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/284. Krş. Ebû Ya'la, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî, *el-Mu'cem: Mu'cemu şuyûhi Ebî Ya'la el-Mevsîlî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî - Abduh Ali Küşek (Beyrût: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1410/1989), 153-154.

¹⁰³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/95, 129.

¹⁰⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/66, 107, 232, 297, 305, 367, 408, 2/14, 36, 83 vd.

¹⁰⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/443, 448, 449, 451, 452, 3/196, 197. Eser; *es-Sahîhu'l-müsned, Sahîhu Ebî Avâne, Müstahrecü Ebî Avâne, el-Müsnedü'l-sahîhu'l-muharrec 'alâ kitâbi Müslim b. el-Haccâc* isimleriyle de anılmaktadır. Müslim'in *es-Sahîh*'i üzerine bir *müstahrec* çalışmasıdır (Mücteba Uğur, "Ebû Avâne el-İsferâyînî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/100).

¹⁰⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/87.

¹⁰⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/294.

30. Ebu'l-Kâsım et-Taberânî (öl. 360/971); *el-Mu'cemu'l-kebîr*,¹⁰⁹ *el-Mu'cemu'l-evsat*,¹¹⁰ *el-Mu'cemu's-sağîr*,¹¹¹ *ed-Du'â*,¹¹² *el-Menâsik*,¹¹³ *İşratü'n-nisâ*,¹¹⁴
31. Ebû Bekr Abdül'azîz b. Ca'fer (öl. 363/974); *eş-Şâfi*,¹¹⁵
32. Ebû Bekr İbnü's-Sünnî (öl. 364/975); *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*,¹¹⁶
33. Ebu's-Şeyh el-İsfahânî (öl. 369/979); *es-Sebku ve'r-ramy*,¹¹⁷
34. İbnü'l-Muzaffer el-Bağdâdî (öl. 379/989); *Ġarâibu hadîsi Şu'be*,¹¹⁸
35. Ebu'l-Hasen ed-Dârekutnî (öl. 385/995); *es-Sünen*,¹¹⁹ *el-İlel*,¹²⁰ *el-Efrâd*,¹²¹
36. Ebû Hafs İbn Şâhîn (öl. 385/996); *Fezâilü Ramazân*,¹²²
37. Ebû Abdillâh İbn Mende (öl. 395/1005); *el-İmân*,¹²³

¹⁰⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/305, 367, 371, 408, 430, 2/296, 310, 313, 333, 340 vd. Eserin ismi daha çok *es-Sahîh* veya *et-Tekâsîm ve'l-envâ'* diye bilinmektedir.

¹⁰⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/ 130, 170, 2/114, 132, 144, 297, 310, 3/56, 78, 90 vd.

¹¹⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/34, 3/149, 4/148, 5/47, 121, 182, 518.

¹¹¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/301, 324, 3/17.

¹¹² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/108, 4/148.

¹¹³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/19, 129, 166, 182, 201, 202.

¹¹⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 5/107, 223.

¹¹⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/414.

¹¹⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/230 (Eserin ismi, en-Nesâi'nin eserinde olduğu gibi nekreye izafetle *Amelü yevm ve leyle* olarak verilmiştir). Krş. İbnü's-Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dineverî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, thk. Abdurrahman Kevser el-Bernî (Beyrût: Dâru'l-Erkâm, 1418/1998), 359.

¹¹⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/530.

¹¹⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/448. Karşılaştırmak için bk. Abdullâh b. Abdilazîz el-Gusn, *Kitâbu Ġarâ'ibi Hadîsi Şu'be b. el-Haccâc* (Riyâd: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûli'd-dîn, Yüksek Lisans Tezi, 1404/1984).

¹¹⁹ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere ed-Dârekutnî'nin *es-Sünen*'i kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/3).

¹²⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 4/98.

¹²¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 2/338.

¹²² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/288.

¹²³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/196.

38. Ebû Mes'ûd ed-Dimaşkî (öl. 401/1010-11); *Etrâfu's-Sahîhayn*,¹²⁴
39. Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbüri (öl. 405/1014); *el-Müstedrek*,¹²⁵
40. Ebû Bekr İbn Merdûye (öl. 410/1020); *et-Tefsîr(ü'l-müsned)*,¹²⁶
41. Temmâm b. Muhammed er-Râzî (öl. 414/1023); *Fevâidü Temmâm*,¹²⁷
42. Ebû Bekr el-Berkânî el-Hârizmî (öl. 425/1034); *Müsnedü'l-Hârizmî*,¹²⁸
43. Ebû Bekr el-Beyhakî (öl. 458/1066); *es-Sünenü'l-kübrâ*,¹²⁹
44. Ebû Abdillâh el-Humejdî (öl. 488/1095); *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*,¹³⁰
45. Ebu'l-Kâsım İsmâ'îl b. Muhammed el-İsfahânî (öl. 535/1141); *et-Terğîb ve't-terhîb*,¹³¹
46. Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201); *et-Tahkîk fî ehâdisi't-Ta'lik*.¹³²

es-Sünen ve'l-ahkâm'in rivayet/hadis kaynaklarına dair tespit edilen sayı 65'tir. Bu kaynaklar içerisinde en çok, mukaddimede (aslı kaynaklar olarak) zikredilen dokuz kitaptan istifade edilmiştir.

¹²⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/68, 5/424-425.

¹²⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/328, 2/378, 4/317.

¹²⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/56, 97, 4/13, 135.

¹²⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/134.

¹²⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/554. el-Berkânî'nin bu eseri *el-Cem' beyne's-Sahîhayn* türünde bir çalışmadır. Müsned tertibinde olması sebebiyle *el-Müsned* ismiyle de bilinmektedir (Emin Aşıkutlu, "Berkânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/505; M. Yaşar Kandemir, "el-Cem' beyne's-Sahîhayn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/282).

¹²⁹ Ziyâuddîn'in mukaddimede belirttiği üzere el-Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı kitabın aslı kaynaklarından biridir (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/3).

¹³⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/26, 4/554, 5/424-425.

¹³¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/239. Krş. Ebu'l-Kâsım el-İsfahânî, İsmâ'îl b. Muhammed et-Teymî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, thk. Eymen b. Sâlih b. Şa'bân (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1414/1993), 2/96-97.

¹³² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/158.

Bu dokuz kitap içerisinde Ziyâuddîn'in en çok istifade ettiği eser ise Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'idir. Onun ardından el-Buhârî ve Müslim'in *es-Sahîh*'leri, sonra sırasıyla Ebû Dâvûd'un, İbn Mâce'nin, et-Tirmzî'nin, en-Nesâî'nin¹³³ *es-Sünen*'leri gelmektedir. Bunlardan sonra ise *-Kütüb-i Sitte* eserleri kadar olmasa da- ed-Dârekutnî'nin *es-Sünen*'i¹³⁴ ve el-Beyhâkî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı¹³⁵ gelmektedir.

Bunların haricinde zikredilebilecek kaynaklar ise -yine sırasıyla- 100 civarında rivayetle en-Nesâî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı, 70 civarında rivayetle Mâlik b. Enes'in *el-Muvatta*'ı, 52 rivayetle Sa'îd b. Mansûr'un *es-Sünen*'i, 44 rivayetle İbn Hibbân'ın *el-Envâ' ve't-tekâsîm*'i, 40 rivayetle et-Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'i, 26 rivayetle Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel'in *Zevâidü'l-Müsned*'i, 24 rivayetle İbn Huzeyme'nin *es-Sahîh*'i, 21 rivayetle *Müsnedü's-Şâfi'i*, 16 rivayetle Ebû Bekr el-Esram'ın *es-Sünen*'i ve 12 rivayetle yine en-Nesâî'nin *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*'sidir. Aslî kaynaklar olarak zikredilen 9 kitap ile çokça yararlanılan diğer 10 kitap haricinde kalan 46 kitaptan istifadesi ise 1 ile 8 rivayet arasında değişmektedir.

Eserde yararlanılan kaynaklar arasında, günümüze ulaştığı bilinmeyen kitaplar da vardır. *es-Sünen ve'l-ahkâm*, bu kaynaklardan yaptığı nakillerle önem arz etmektedir. Söz konusu eserler şunlardır:

1. Sa'îd b. Mansûr el-Horâsânî (öl. 227/842); *es-Sünen*,¹³⁶

¹³³ Kitapta, gerek (س) rumuzuyla gerek açıkça (النسائي) şeklinde en-Nesâî'ye yapılan atıflardan az bir kısmı en-Nesâî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sıdır. Yaklaşık 100 yerdeki bu farklılıktan, Ziyâuddîn'in kaynak belirtirken *el-Müctebâ* ile onun aslı olan *es-Sünenü'l-kübrâ*'yı ayırmadığı anlaşılmaktadır.

¹³⁴ 900 civarında rivayetle.

¹³⁵ 90 civarında rivayetle. Ziyâuddîn'in, kitabın ilk yarısından sonra *es-Sünenü'l-kübrâ*'dan neredeyse hiç nakilde bulunmayışı ise dikkat çeken bir husustur.

¹³⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/44, 128, 162, 188, 216, 417, 418, 425, 2/74, 169 vd. Sa'îd b. Mansûr'un *es-Sünen*'inden günümüze sadece bazı kısımları (ferâiz, vesâyâ, talâk, cihâd, fezâilü'l-Kur'ân, tefsir) ulaşmıştır (Mehmet Efendioğlu, "Sa'îd b. Mansûr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/562). Bu itibarla, Ziyâuddîn'in ondan aktardığı, ancak elimizdeki kısımlarda yer almayan rivayetler *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kıymetini artırmaktadır.

2. İbn Ebî Ömer el-Adenî (öl. 243/858); *el-Müsned*,¹³⁷
3. Ahmed b. Menî' (öl. 244/858-59); *el-Müsned*,¹³⁸
4. Ebû Bekr el-Esram (öl. 261/874-75); *es-Sünen*,¹³⁹
5. Ebû Bekr İbn Ebî Âsım (öl. 287/900); *el-Buyû'*,¹⁴⁰ *el-Emvâl*,¹⁴¹
es-Savm,¹⁴² *et-Tevbe (ve'l-mesâbe)*,¹⁴³ *el-Vesâyâ ve'l-ferâiz*,¹⁴⁴
6. İbrâhîm b. İshâk el-Harbî (öl. 285/899); *el-Hedâyâ*,¹⁴⁵
7. Ebu'l-Kâsım et-Taberânî (öl. 360/971); *el-Menâsik*,¹⁴⁶ *İşra-tü'n-nisâ*,¹⁴⁷
8. Ebu's-Şeyh el-İsfahânî (öl. 369/979); *es-Sebku ve'r-ramy*,¹⁴⁸

¹³⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/135, 5/303. İbn Ebî Ömer el-Adenî'nin *el-Müsned*'i günümüze ulaştığı bilinmeyen eserlerdendir. Ancak el-Adenî'nin *el-Müsned*'indeki bazı rivayetler; İbn Hacer'nin (öl. 852/1449) *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânidi's-semâniye* isimli eseriyle, Ahmed el-Büsîrî'nin (öl. 840/1436) *İthâfû'l-huyerati'l-mehera bi-zevâidi'l-mesânidi'l-aşera* isimli eseri vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır (M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/521; İsmail Lütfi Çakan, "Büsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/468).

¹³⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/201, 533. Ahmed b. Menî'in *el-Müsned*'i de günümüze ulaştığı bilinmeyen eserlerdendir. Onda yer alan bazı hadisler, yine İbn Hacer'in *el-Metâlibü'l-âliye*'si ve el-Büsîrî'nin *İthâfû'l-huyerati'l-mehera*'sı sayesinde bilinebilmektedir.

¹³⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/130, 137, 146, 155, 188, 196, 200, 216, 2/214, 320 vd. Ebû Bekr el-Esram'ın *es-Sünen*'inin günümüze çok az bir kısmı ulaşmıştır (Bk. Ebû Bekr el-Esram, Ahmed b. Muhammed b. Hânî et-Tâî, *Sünenü Ebî Bekr el-Esram (Silsiletü'l-eczâ' ve'l-kütübi'l-hadîşîyye* içerisinde), thk. Âmir Hasen Sabrî (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye, 1425/2004). Bu itibarla, Ziyâuddîn'in ondan aktardığı, ancak elimizdeki kısımlarda yer almayan rivayetler *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kıymetini artırmaktadır.

¹⁴⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/315, 317, 318, 337, 338, 389. Bk. Raşit Küçük, "İbn Ebû Âsım", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/423.

¹⁴¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/561.

¹⁴² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/58, 479, 482, 489, 493, 508, 528. Bk. Küçük, "İbn Ebû Âsım", 19/423.

¹⁴³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/402, 403. Bk. Küçük, "İbn Ebû Âsım", 19/423.

¹⁴⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/14, 19, 33, 38, 48. Bk. Küçük, "İbn Ebû Âsım", 19/423.

¹⁴⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/562, 563, 568, 570-571, 571, 575. Bk. M. Yaşar Kandemir, "Harbî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/115.

¹⁴⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/19, 129, 166, 182, 201, 202.

¹⁴⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/107, 223.

¹⁴⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 4/530.

9. Ebû Bekr İbn Merdüye (öl. 410/1020); *et-Tefsîr(ü'l-müsned)*,¹⁴⁹

Ziyâuddîn'in mezkûr 14 kaynak içerisinde en çok istifade ettiği kitap -yukarıda değinildiği üzere- Sa'îd b. Mansûr ile Ebû Bekr el-Esram'ın *es-Sünen*'leridir. Bunlardan sonra ise toplamda 20'den fazla rivayetle İbn Ebî Âsım'ın kitapları gelmektedir.

1.3.2. İlel, Cerh-Ta'dîl, Târîh, Ricâl ve Diğer Kaynakları

Ziyâuddîn'in eserde yararlandığı ilel, cerh-ta'dîl, târîh, ricâl kaynakları ile bazı değerlendirmeler aktardığı diğer kaynakları kronolojik sırayla şunlardır:

1. Ebû Muhammed İbn Hişâm (öl. 218/833); *es-Sîretü'n-nebeviyye*,¹⁵⁰

2. Ebû Bekr el-Humeydî (öl. 219/834); *el-Müsned*,¹⁵¹

3. Yahyâ b. Ma'în (öl. 233/848); *et-Târîh (Rivâyetü'd-Dûrî)*,¹⁵² (*Rivâyetü'd-Dârimî*),¹⁵³

4. Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855); *el-İlel ve ma'rifetü'r-ricâl*,¹⁵⁴

5. Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî (öl. 255/869); *es-Sünen (el-Müsned)*,¹⁵⁵

6. Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî (öl. 256/870); *et-Târîhu'l-kebir*,¹⁵⁶ *ed-Du'afâu's-sağîr*,¹⁵⁷ *Raf'u'l-yedeyn*,¹⁵⁸

¹⁴⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/56, 97, 4/13, 135. Bk. Abdülkadir Şenel, "İbn Merdüye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/184.

¹⁵⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 2/180-181.

¹⁵¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 3/276, V, 305.

¹⁵² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/9, 44, 75, 133, 140, 145, 198, 228-227, 246-247, 303 vd.

¹⁵³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/13, 75, 165, 185, 285, 2/88, 132, 191, 307, 381 vd.

¹⁵⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/112, 2/307, 393, 408, 4/411, 430, 481, 575, 5/8, 19 vd.

¹⁵⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/321.

¹⁵⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/26, 180, 210, 283, 2/83, 319, 359, 432, 3/173, 279 vd.

¹⁵⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 1/26, 44, 103, 117, 185, 2/83, 122, 264, 4/147-148.

¹⁵⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-aḥkâm*, 2/31.

7. Ebû İshâk es-Sa'dî el-Cûzcânî (öl. 259/873); *Ahvâlü'r-ricâl*,¹⁵⁹
8. Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (öl. 261/875); *es-Sahîh*,¹⁶⁰
9. Ebû Abdillâh İbn Mâce (öl. 273/887); *es-Sünen*,¹⁶¹
10. Ebû Dâvûd es-Sicistânî (öl. 275/889); *es-Sünen*,¹⁶²
11. İbn Kuteybe ed-Dineverî (öl. 276/889); *Ğarîbu'l-hadîs*,¹⁶³
12. Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî (öl. 277/890); *el-Ma'rife ve't-târîh*,¹⁶⁴
13. Ebû İsâ et-Tirmizî (öl. 279/892); *es-Sünen*,¹⁶⁵
14. Ebû Abdirrahmân en-Nesâî (öl. 303/915); *es-Sünen (el-Müctebâ)*,¹⁶⁶ *es-Sünenü'l-kübrâ*,¹⁶⁷ *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*,¹⁶⁸
15. Ebû Bekr İbn Huzeyme (öl. 311/924); *es-Sahîh*,¹⁶⁹
16. İbn Ebî Hâtim er-Râzî (öl. 327/938); *el-Cerh ve't-ta'dîl*,¹⁷⁰ *İle-lü'l-hadîs*,¹⁷¹
17. Ebû Hâtim İbn Hibbân el-Büstî (öl. 354/965); *el-Mecrûhîn*,¹⁷² *es-Sikât*,¹⁷³
18. Süleymân b. Ahmed et-Taberânî (öl. 360/971); *el-Mu'cemu's-sağîr*,¹⁷⁴

¹⁵⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/112, 4/571.

¹⁶⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/50.

¹⁶¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/17, 2/245.

¹⁶² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/53, 100, 130, 139, 151, 178, 201, 211, 2/39, 146 vd.

¹⁶³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/378, 464.

¹⁶⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/132.

¹⁶⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/6, 7, 15, 16, 23, 24, 25, 27, 31, 34 vd.

¹⁶⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/156-157, 2/188, 226, 5/477, 479-480.

¹⁶⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/53, 3/407, 5/42, 44, 50, 67, 79, 309.

¹⁶⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/26, 44, 165, 246-247, 276, 2/36, 52, 83, 89, 122 vd.

¹⁶⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/305, 2/399, 401.

¹⁷⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/25, 34, 38, 56, 95, 96, 131, 153, 179-180, 296 vd.

¹⁷¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/148.

¹⁷² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/45, 79, 180, 285, 307, 315, 2/285, 381, 3/271-272, 279-280 vd.

¹⁷³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/50. Ziyâuddîn'in kullandığı ifadeden (وخكي عن أبي حاتم البستي أنه قال) *es-Sikât*'tan doğrudan nakilde bulun(a)madığı anlaşılmalıdır.

19. İbn Adıyy el-Cürcânî (öl. 365/976); *el-Kâmil fî du'afâi'ricâl*,¹⁷⁵
20. Ebû Ahmed el-Hâkim en-Neysâbüri (öl. 378/988); *el-Künâ*,¹⁷⁶
21. Ebu'l-Hasen ed-Dârekutnî (öl. 385/995); *es-Sünen*,¹⁷⁷ *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*,¹⁷⁸ *el-İtel*,¹⁷⁹
22. Ebû Hafs İbn Şâhîn (öl. 385/996)¹⁸⁰; *Fezâilü Ramazân*,¹⁸¹
23. Ebû Abdillâh İbn Mende (öl. 395/1005); *el-İmân*,¹⁸²
24. Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî (öl. 401/1010-11); *Etrâfu's-Sahîhayn*,¹⁸³
25. Ebû Bekr el-Berkânî el-Hârizmî (öl. 425/1034); *Müsnedü'l-Hârizmî*,¹⁸⁴
26. Ebû Bekr el-Beyhakî (öl. 458/1066); *es-Sünenü'l-kübrâ*,¹⁸⁵
27. Ebû Bekr el-Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071); *Târîhu Bağdâd*,¹⁸⁶
28. Abdülhak b. Abdirrahmân el-İşbilî (öl. 582/1186); *el-Ahkâm*,¹⁸⁷
29. Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201); *et-Tahkîk fî ehâdîsi't-Ta'lik*.¹⁸⁸

¹⁷⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/145.

¹⁷⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/22, 38, 45, 79, 109, 197, 285, 315, 425, 2/73 vd.

¹⁷⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/406.

¹⁷⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/9, 13, 17, 22, 28, 37, 41, 59, 60, 62 vd.

¹⁷⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/133, 2/393, 3/134, 4/430, 575, 5/190.

¹⁷⁹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/153, 2/167, 4/65, 98, 5/417, 498.

¹⁸⁰ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/323.

¹⁸¹ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/288.

¹⁸² Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/196.

¹⁸³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/68, 4/81, 368, 5/424-425.

¹⁸⁴ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/145.

¹⁸⁵ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/63, 254, 285, 319, 411, 412, 437, 2/25, 50, 82 vd.

¹⁸⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/9.

¹⁸⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/145.

¹⁸⁸ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/158.

Bazıları yukarıda zikredilen rivayet kaynaklarıyla aynı olmakla birlikte, *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da, rivayet ve râvî değerlendirmelerine dair tespit edilen kaynak sayısı 38'dir. Bunlardan 19'u ise daha önce zikri geçen rivayet kaynaklarından başka kitaplardır.

Ziyâuddîn'in rivayet ve râvî değerlendirmelerinde en çok istifade ettiği eser, et-Tirmizî'nin *es-Sünen*'idir. Ziyâuddîn yaklaşık 600 yerde et-Tirmizî'nin değerlendirmelerine yer vermiştir. Ondan sonra, diğer *Sünen* eserlerinden farklı olarak -daha çok- rivayetlerin tariklerini ve illetlerini beyan gayesi taşıyan ve ricâlle ilgili değerlendirmelere fazlaca yer veren¹⁸⁹ ed-Dârekutnî'nin *es-Sünen*'i gelmektedir. Ziyâuddîn yaklaşık 200 yerde ed-Dârekutnî'nin *es-Sünen*'deki değerlendirmelerine yer vermiştir. Onun hemen ardından İbn Ebî Hâtim'in *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i gelmektedir. 100'den fazla yerde onda yer alan değerlendirmelere yer verilmiştir. Bundan sonra ise 60'tan fazla yerde Yahyâ b. Ma'în'in *et-Târîh*'indeki değerlendirmeleri yer almaktadır. Bu dört kitap haricinde fazlaca yararlandığı kaynaklar ise -sırasıyla- Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i, en-Nesâî'nin *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*'i, İbn Hibbân'ın *el-Mecrûhîn*'i, el-Buhârî'nin *et-Târîhu'l-kebîr*'i, İbn Adıyy'in *el-Kâmil*'i, Ahmed b. Hanbel'in *el-İlel ve ma'rifetü'r-ricâl*'i ve el-Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sıdır. Geriye kalan kitaplardan istifadesi ise -kitaptan kitaba geçişmekle birlikte- oldukça az sayıdadır.

Hemen belirtmek gerekir ki *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kaynakları bu tespit edilenlerle sınırlı değildir. Nitekim Ziyâuddîn'in kitapta atıfta bulunduğu; ancak birçoğu günümüze ulaşmayan eserlerden olduğu için kaynağı tespit edilemeyen bilgiler de mevcuttur.¹⁹⁰ Dolayısıyla *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kaynaklarının gerçek sayısının bundan (84) çok daha fazla olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır.

¹⁸⁹ Bk. İsmail Lütfi Çakan, "Dârekutnî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/488; Abdullah Aydın, "es-Sünen", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/148.

¹⁹⁰ Bk. Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/323, 2/65-69, 359, 3/135, 4/25, 203-204, 267, 318, 536, 5/533-534.

Kitabın bu çok zengin kaynakçası bir yandan Ziyâuddîn'in gayret ve ehliyetine işaret ederken diğer yandan da kitabın önem ve kıymetini artırmaktadır.

2. es-Sünen ve'l-ahkâm'ın Önemi ve Literatüre Katkıları

es-Sünen ve'l-ahkâm'ın önemini daha iyi anlayabilmek için onu alanındaki benzeri eserlerle kıyaslamak gerekir. Bu hususta ondan önce telif edilen eserlerin en meşhurlarından İbnü'l-Harrât'ın *el-Ahkâmu'l-kübrâ*'sı, Mecdüddîn İbn Teymiyye'nin (öl. 652/1254) *el-Müntekâ*'sı¹⁹¹ ve Abdülganî el-Makdisî'nin *el-Umde fi'l-ahkâm*'i ile karşılaştırıldığında Ziyâuddîn'in eserinin şu yönleriyle onlardan üstün olduğu görülmektedir:

- *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da hadislerin kaynağı verildiği için isnadları hazfedilmiş böylece eserin kolayca okunması ve ezberlemesi noktasında pratik bir yol tercih edilmiştir.¹⁹²
- *es-Sünen ve'l-ahkâm*, konularının kapsamı ve tertibi bakımından diğerlerinden üstündür.¹⁹³
- *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da hadislerin kaynaklarının zikrinde (tahricinde) son derece titiz davranılmıştır.¹⁹⁴

¹⁹¹ *es-Sünen ve'l-ahkâm* ile *el-Müntekâ*'dan hangisinin daha önce telif edildiğine dair kaynaklarda kesin bir tarih yer almamakla birlikte, muasır olan bu iki Hanbelî âlimden Ziyâuddîn'in yaşça daha büyük olup Mecdüddîn'den yaklaşık 9 sene önce (h. 643/652) vefat ettiği bilinmektedir. Ancak -yukarıda da geçen- Ziyâuddîn'in, eserinin son cüzünü vefatı sebebiyle tamamlayamadığı bilgisinden ve Mecdüddîn'i böyle bir eseri telif teşvik edenin h. 632'de vefat eden Kadı Bahâüddîn İbn Şeddâd olduğu bilgisinden (Bk. İbn Receb, *ez-Zeyl*, 4/6) hareketle *el-Müntekâ*'nın daha önce telif edildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

¹⁹² Nitekim İbnü'l-Harrât *el-Ahkâmu'l-kübrâ*'da en başta hadisin kaynağını, ardından isnadıyla birlikte metni zikrederek hem kitabın hacminin artmasına hem de okunması noktasında bir nevi zorluğa sebep olmuştur. Mecdüddîn İbn Teymiyye ise mukaddimesinde belirttiği üzere -Ziyâuddîn gibi- hadislerin isnadlarını hazfetmiştir (Ebu'l-Berekât İbn Teymiyye, Mecdüddîn Abdüsselâm b. Abdillâh el-Harrânî, *el-Müntekâ min ahhâri'l-Mustafâ* (s.a.s.), thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî (Kâhire: el-Matba'ü'r-Rahmâniyye, 1350-1351/1931-1932), 1/3).

¹⁹³ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/11, 11 (dn. 4), 168-169, 176. Ayrıca Ziyâuddîn, kitap içerisinde -öncesine ve sonrasına- yaptığı atıflarla eserine ve konulara ne denli hâkim olduğunu ispatlamaktadır (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/58, 61, 86, 94, 103, 118-119, 2/99, 3/254, 259, 4/377 vd.)

¹⁹⁴ Nitekim bu hususta Mecdüddîn İbn Teymiyye, mukaddimesinde bazen rivayetin

- *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da bütün hadislerin sıhhat bakımından durumuna işaret edilmiştir.¹⁹⁵
- *es-Sünen ve'l-ahkâm*, yaklaşık 6400 hadisle en kapsamlı ahkâm kitaplarından.¹⁹⁶
- *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da meşhur kitaplarda olmayıp, Ziyâuddîn'in kendi isnadıyla ulaşabildiği başka eserlerde yer alan 40'tan fazla nadir rivayet bulunmaktadır.¹⁹⁷
- *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kaynakları diğer kitaplarınkinden oldukça fazladır.

es-Sünen ve'l-ahkâm'ın, telifinden kısa bir zaman sonra literatürde önemli bir yer edindiği, sonraki eserlerde kendisine yapılan atıflar ile teyid edilebilir. Nitekim İbn Seyyidinnâs (öl. 734/1334),¹⁹⁸ ez-Zehebî (öl. 748/1348),¹⁹⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350),²⁰⁰ Moğultay b. Kılıç (öl. 762/1361),²⁰¹ Ebu'l-Fidâ İbn

kaynağını belirtmediğini bizzat ifade etmektedir (Ebu'l-Berekât İbn Teymiyye, *el-Müntekâ*, 1/3). Diğer taraftan *Neylü'l-evtâr şerhu Müntekâ'l-ahbâr*'da eş-Şevkânî'nin (öl. 1250/1834) Mecdüddîn İbn Teymiyye'ye rivayetin kaynağıyla ilgili yaptığı istidrakler oldukça fazla iken *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da Ziyâuddîn'e bu şekilde yapılan istidrakler ise azdır (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/173).

¹⁹⁵ İbnü'l-Harrât ve Mecdüddîn İbn Teymiyye ise çoğu zaman (*es-Sahihân* hâricindeki rivayetlerde) sadece hadisin kaynağını zikretmekle yetinmişlerdir. Ziyâuddîn'in de hakkında sükût ettiği ve hükmü farklı olan hadisler bulunmakla birlikte bunlar yok denecek kadar az sayıdadır (Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/168, 174, 175).

¹⁹⁶ İbnü'l-Harrât'ın *el-Ahkâmu'l-kübrâ*'sında 12565, *el-Vustâ*'sında 5000, *es-Suğrâ*'sında 1015 hadis yer alırken, *el-Müntekâ*'da 5029 hadis bulunmaktadır (Bk. Öztoprak, *İbnü'l-Harrât el-İşbîlî'nin (v. 582/1186) Hadis İlmindeki Yeri*, 95-96; Ebu'l-Berekât İbn Teymiyye, *el-Müntekâ*, 2/948). Rivayetleri isnadıyla veren *el-Ahkâmu'l-kübrâ* hariç tutulacak olursa *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın ilgili çalışmaların en hacimli olduğu da söylenebilir.

¹⁹⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Muhakkıkın Mukaddimesi, 1/168, 174.

¹⁹⁸ İbn Seyyidinnâs, Ebu'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî, *en-Nefhu's-şezî şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, thk. Ebû Câbir el-Ensârî vd. (Riyâd: Dâru's-Sumey'î, 1428/2007), 3/417.

¹⁹⁹ ez-Zehebî, *Zeğalü'l-ilm*, 28-29.

²⁰⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr ed-Dîmaşki, *İlâmü'l-muvakki'in 'an Rabbi'l-âlemîn*, thk. Muhammed Abdüsselâm İbrâhîm (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991), 4/256.

²⁰¹ Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâüddîn el-Bekcerî el-Hikrî, *Şerhu Süneni İbn*

Kesîr (öl. 774/1373),²⁰² İbnü'l-Mülakkın (öl. 804/1401)²⁰³ gibi VIII/XIV. asrın meşhur simaları yanında İbn Hacer (öl. 852/1449),²⁰⁴ Bedruddîn el-Aynî (öl. 855/1451),²⁰⁵ Ebû İshâk en-Nâcî (öl. 900/1495),²⁰⁶ Şemsüddîn es-Sehâvî (öl. 902/1497),²⁰⁷ el-Hüseyn el-Mağribî (öl. 1119/1707),²⁰⁸ el-Aclûnî (öl. 1162/1749),²⁰⁹ Muhammed b. Alî eş-Şevkânî (öl. 1250/1834)²¹⁰ ve el-Mübârekpûrî (öl. 1353/1935)²¹¹ gibi daha birçok âlim bazen övgü ve takdir sadesinde, bazen bir bilgi aktarımı, bazen bir hadisin tahrîci, bazen de râvî veya rivayet değerlendirmesi için *es-Sünen ve'l-ahkâm*'a atıfta

Mâce, thk. Kâmil Avîza (Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1419/1999), 1/156, 2/709, 3/840, 884, 4/1312, 1332, 5/1556, 1611.

²⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/383, 397.

²⁰³ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münîr*, 1/549-550, 2/59, 62, 91, 464, 548, 3/251-252, 312-313, 543-544, 4/58-59, 79-80, 392, 6/30, 298, 309, 418, 459, 702, 7/76, 510, 579, 8/591, 681; a.mlf., *Tuḥfetü'l-muhtâc 'ilâ edilleti'l-Minhâc*, thk. Abdullâh b. Si'âf el-Lihyânî (Mekke: Dâru Hirâ', 1406/1986), 1/178, 215, 376, 401, 415, 523, 2/323; a.mlf., *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi'i's-saḥîh*, Heyet (Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008), 4/430, 13/599.

²⁰⁴ İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî şerhu Saḥîhi'l-Buḥârî*, thk. Heyet (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 7/329; a.mlf., *et-Telḥîsu'l-ḥabîr fî tahrîci eḥâdisi'r-Râfi'iyi'l-kebîr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419-1989), 1/249, 2/311, 543, 569; a.mlf., *Taḡlîku't-ta'lik 'alâ Saḥîhi'l-Buḥârî*, thk. Sa'îd Abdurrahmân Müsâ el-Kazakî (Beyrût - Ürdün: el-Mektebül-İslâmî - Dâru Ammâr, 1405/1985), 2/461.

²⁰⁵ el-Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed, *Nüḥabü'l-efkâr fî tenkîhi mebnî'l-aḥbâr fî şerhi Me'âni'l-âsâr*, thk. Yâsîr b. İbrâhîm (Katar: Vizâratül-Evkâf ve's-Şu'ni'l-İslâmiyye, 1429/2008), 4/509-510.

²⁰⁶ en-Nâcî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Mahmûd ed-Dımaşkî, *Ucâletü'l-ımlâ'î'l-müteyessira mine't-teznîb 'alâ mâ vaka'a li'l-Hâfızî'l-Münzîrî mine'l-vehem ve ḡayriḥ fî kitâbih "et-Terḡîb ve't-terḥîb"*, thk. İbrâhîm b. Hammâd er-Ris - Muhammed b. Abdillâh el-Kannâs (Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1420/1999), 4/547.

²⁰⁷ es-Sehâvî, Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân, *el-Mekâsîdü'l-ḥasene fî beyânî keşîrin mine'l-eḥâdisi'l-müşteḥire 'ale'l-elsine*, thk. Muhammed Osmân el-Huşt (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405/1985), 265.

²⁰⁸ el-Mağribî, el-Hüseyn b. Muhammed b. Sa'îd el-Lâ'î, *el-Bedru't-temâm şerhu Bulûḡi'l-merâm*, thk. Alî b. Abdillâh ez-Zeben (Kâhire: Dâru Hecr, 1414-1428/1994-2007), 4/246.

²⁰⁹ el-Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed el-Cerrâhî, *Keşfü'l-ḥafâ' ve müzilü'l-ılbâs 'amme'stehera mine'l-eḥâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, thk. Abdülhamîd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hindâvî (Beyrût: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1420/2000), 1/363.

²¹⁰ eş-Şevkânî, Muhammed b. Alî, *Neylü'l-evîâr*, thk. İsmâüddîn es-Sabâbatî (Mısır: Dâru'l-hadîs, 1413/1993), 2/19, 4/109, 6/364.

²¹¹ el-Mübârekpûrî, Ebu'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuḥfetü'l-aḥvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, thk. Abdurrahman Muhammed Osmân (Kâhire: Dâru'l-Fikr, 1386/1967), 1/515.

bulunmuşlardır. Bunlar içerisinde dikkat çeken bazı meseleler şunlardır:

- Asrının hadis hâfızı kabul edilen ez-Zehebî, “Günümüzde, hadis talebesinin öncelikle (*el-Humeydî'nin*) *el-Cem' beyne's-Sahîhayn'ı(nı)*, *Abdülhakk'ın (el-İşbîlî)* ve *Ziyâuddîn'in el-Ahkâm'ını yazması ve bunlar üzerine devamlı surette çalışması gerekir...*”²¹² diyerek *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kıymetini ifade etmiştir.
- Bedir Savaş'ına katılanların (Ashâb-ı/Ehl-i Bedr) isimleri ve sayısı ile ilgili olarak *es-Sünen ve'l-ahkâm* bir kaynak olarak görülmüştür. Esasen Ziyâuddîn'in konuyla ilgili müstakil bir çalışması olup, *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın Cihâd bölümünde bu çalışmasındaki bilgileri aktardığı anlaşılmaktadır.²¹³
- *es-Sünen ve'l-ahkâm* kendinden sonraki ahkâm kitaplarında ve şerhlerde özellikle rivayet ve râvî değerlendirmeleri noktasında muteber bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Nitekim özellikle Moğultay b. Kılıç, İbnü'l-Mülakkın ve İbn Hacer, kitaptaki bu değerlendirmelerden çokça istifade etmiştir.²¹⁴

3. es-Sünen ve'l-ahkâm'da Bazı Değerlendirmeler

es-Sünen ve'l-ahkâm'ın kıymetine ve literatürdeki yerine dair zikrolunanlardan sonra Ziyâuddîn'in ilmî ehliyetini ve muhaddis kimliğini yansıtan bazı hususlara değinmek yerinde olacaktır.

el-Mizzî'nin (öl. 742/1341), Hâfız Abdülganî el-Makdisî'den üs-

²¹² ez-Zehebî, *Zeğalü'l-ilm*, 28-29. *DİA*'daki “Zehebî” maddesinde “Hadis talebelerine ise öncelikle Muhammed b. Fütüh el-Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Şahîhayn*, İbnü'l-Harrât'ın *el-Ahkâmü's-şuğrâ* ve Ziyâeddin el-Makdisî'nin *el-Ehâdişü'l-muhtâre* adlı kitaplarını istinsah ederek onların üzerinde durmalarını ... tavsiye etmiştir.” (Tayyar Altıkulaç, “Zehebî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/182) denilerek *el-Ahkâm* yerine hataen Ziyâuddîn'in diğer meşhur eseri *el-Muhtâra* zikredilmiştir. Aynı cümlede “*el-Ahkâmü's-şuğrâ*” şeklinde kayıtlanan İbnü'l-Harrât'ın *el-Ahkâm*'ının da *el-Ahkâmü'l-kübrâ* olması muhtemeldir.

²¹³ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 76; a.mlf., *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, I, 359; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/383, 397; a.mlf., *el-Fuşûl fî sîreti'r-Rasûl*, 138-139; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 7/329.

²¹⁴ Bk. dn. 201, 203, 204.

tün gördüğü Ziyâuddîn'in,²¹⁵ bu üstünlüğünü haklı kılacak yetkinliğini *es-Sünen ve'l-ahkâm*'da da görmek mümkündür. Kitapta dikkat çeken bazı hususlar şunlardır:

Ziyâuddîn, rivayetlerin aslını tespit noktasında son derece hassastır. Rivayetleri iyice araştırmakta²¹⁶ ve nüshaları incelemektedir.²¹⁷ Özellikle *es-Sahîhân*'daki rivayetlerle ilgili Ebû Mes'ûd ed-Dımaşki'nin *Etrâfu's-Sahîhayn*'i ile Ebû Abdillâh el-Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ında yer alan bazı bilgileri değerlendirirken rastlanılan bu durum müellifinin hassasiyetini göstermektedir.

es-Sünen ve'l-ahkâm'da dikkat çeken bir başka husus ise Ziyâuddîn'in ihtilaflı meseleleri tahkik noktasında gösterdiği gayrettir. Namazda (tekbirlerde) ellerin kaldırılmasıyla ilgili bâbda (*Bâbu raf'i'l-yedeyn*) rivayetleri aktardıktan sonra konuyla ilgili müstakil çalışması bulunan el-Buhârî'den nakille bu meselede sahâbeden 17 kişiden gelen rivayetlerin bulunduğunu belirterek bu sahâbilerin isimlerini vermiş,²¹⁸ ardından da el-Beyhaki'den naklen bu isimlere ilaveten 6 isim daha zikretmiştir.²¹⁹ Bundan hemen sonraki bâbda ise "Ellerin sadece namazın başlangıcında (iftitâh tekbirinde) kaldırılacağını söyleyenler"ın delillerine yer verip bu rivayetlerin sıhhatinin problemlili olduğuna ve farklı gerekçelerle reddolunması gerektiğine dair değerlendirmelerde ve nakillerde bulunmuştur.²²⁰

Ziyâuddîn *muhtelifu'l-hadîs*le ilgili hususlara da temas etmiştir. Namazda secdeye giderken önce ellerin mi yoksa dizlerin mi konulacağına dair farklı/zıt rivayetleri aktardıktan sonra İbn Huzey-

²¹⁵ ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm*, 14/474; İbn Receb, *ez-Zeyl*, 3/517.

²¹⁶ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/350, 2/25, 294, 4/230, 368, 5/181.

²¹⁷ Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/68, 5/424-425.

²¹⁸ Burada 14 sahâbînin ismi zikredilmiş, kalan 3 isim ise zikredilmemiştir. Bu isimler: Ömer b. el-Hattâb, Ali b. Ebî Tâlib ve Ümmü'd-Derdâ'dır (el-Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl, *Kurratü'l-ayneyn bi-raf'i'l-yedeyn fi's-salât*, thk. Ahmed eş-Şerîf (Kuveyt: Dâru'l-Erkam, 1404/1983), 7).

²¹⁹ el-Beyhâki'nin verdiği bu 6 isimden 2'si (Ömer b. el-Hattâb ve Ali b. Ebî Tâlib) zaten el-Buhârî'nin verdiği isimlerdir.

²²⁰ Bk. Ziyâuddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/28-33.

me'nin "... *Secde esnasında (önce) ellerin koyulması mensûh, dizlerin ellerden önce koyulması ise nâsihtir.*" ifadelerine yer vererek rivayetlerdeki teâruzun giderilmesinde *neshin* varlığına işaret etmiştir.²²¹ Benzer şekilde, ölü/cenaze yıkayanın gusletmesi (taşıyanın da abdest alması) gerektiğiyle ilgili rivayetlerin ardından Ebû Dâvûd'un "*Bu (hüküm) mensûhtur.*" dediğini aktarmış, sonrasında da diğer (*nâsih*) rivayetleri vermiştir.²²² Bir başka yerde de "*Bununla Enes hadisi arasında bir ihtilaf yoktur. Bilakis (Rasûlullâh) birinde bunu yapardı, başkasında da onu yapardı. Allah (teala) en iyi(sini) bilendir.*" diyerek teâruz halindeki rivayetlerin arasını *cem' ve te'lif* ederek meseleyi çözüme kavuşturmuştur.²²³

Ziyâuddîn hadislerin anlaşılması noktasında bazen de *te'vile* başvurmuştur. Çaldığı bir yumurta yahut ip -gibi değeri çok düşük bir eşya- sebebiyle dahi hırsızın elinin kesilmesinden bahseden *müt-tefekun aleyh* bir hadisin izahına dair İbn Kuteybe'den yaptığı uzunca naklin ardından, onun yorum ve değerlendirmelerine ilaveten şunları kaydetmiştir: "*Yumurta ve(ya) ipin çalınmasının, elin kesilmesine sebep olma ihtimali vardır. Çünkü hırsız az/kıymetsiz bir şey çalar, bundan (hemen) sonra (bu defa) kıymetli bir şey çalar ve böylece eli(nin) kesil(mesini) (hak ede)r. Allah (teala) en iyi(sini) bilendir. Bu hususta delil alınabileceklerden biri de Allah teâlânın 'Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız.'* kavlidir. Zira kısas, insanları öldürmekten alı koyar ve böylelikle hayat sebebi olur."²²⁴

Kitapta bu örneklerden başka, sahâbe tefsirinin *müsned* (*merfû'*) hükmünde olduğu,²²⁵ sahâbenin tabiînden rivayeti²²⁶ ve sahâbî mürseli²²⁷ gibi usûl konularıyla ilgili bazı kıymetli bilgiler de

²²¹ Ziyâuddîn el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 2/83.

²²² Ziyâuddîn el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 3/135.

²²³ Ziyâuddîn el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/190-191.

²²⁴ Ziyâuddîn el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/464-466.

²²⁵ Ziyâuddîn el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/156.

²²⁶ Ziyâuddîn el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/165.

²²⁷ Ziyâuddîn el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 5/181.

yer almaktadır.²²⁸

Sonuç

Hadis tarihi ve edebiyatı açısından önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı devirlerden VII/XIII. asrın meşhur simalarından Ziyâuddin el-Makdisi'nin *es-Sünen ve'l-ahkâm* isimli eseri üzerine yapılan bu çalışmada şu sonuçlara varılmıştır:

- *es-Sünen ve'l-ahkâm*, Ziyâuddin'in muhaddis kimliği yanında fakâhetine işaret etmekteyken bir yandan da erken dönemlerden itibaren ehl-i hadisin dikkat çektikleri *fıkhü'l-hadîs* meselesinin Hanbelî âlimleri nezdindeki ehemmiyetini göstermektedir.

- Kitap; sistematik yapısı, tertibi ve muhtevası bakımından kendinden öncekilerden farklı ve üstün bir konumdadır.

- Kitapta *es-Sahihân* üzerinden sıhhat vurgusu yapılmaktadır. Başta *es-Sahihân* olmak üzere *Kütüb-i Tis'a*'nın elde ettiği otorite de kitapta açıkça görülmektedir.

- Kitaptaki rivayetlerin sıhhat değerlendirmelerine değinilmesi ve bu hususta önceki âlimlerin, yeri geldikçe de Ziyâuddin'in kendi değerlendirmelerinin yer alması kitabın literatüre katkısı noktasında önem arz etmektedir.

- *es-Sünen ve'l-ahkâm*'ın kaynakları oldukça zengindir. Tespit edilebilen sekseni aşkın kaynaktan bir kısmı da günümüze ulaştığı bilinmeyen eserlerdir. Kitap, bu eserlerden yaptığı nakillerle ayrıca önem arz etmektedir.

Nihayetinde, ehl-i hadis ile Hanbelî usûlünün mezc edilmesiyle yeni bir tarz ve muhtevada meydana getirilen *es-Sünen ve'l-ahkâm*, zengin muhtevası ile ahkâm hadislerini tahsil etmek isteyenler için güvenilir ve kapsamlı bir eserdir.

²²⁸ Kitapta fevaid kabilinden yer alan bilgilerden biri de şöyledir: "... Müslim bu isnadla yaklaşık on dört hadis rivayet etmiştir." (Bk. Ziyâuddin el-Makdisi, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, 1/301).

Kaynakça

- Abdülganî el-Makdisî, Takıyyüddîn Ebû Muhammed b. Abdilvâhid el-Cemmâ'îlî. *'Umdetü'l-ahkâmi'l-kübrâ*. thk. Semîr b. Emîn ez-Züheyri. Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1430/2009.
- Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed el-Cerrâhî. *Keşfü'l-hafâ' ve müzilü'l-ilbâs 'amme'stehera mine'l-eḥâdiṣ 'alâ elsineti'n-nâs*. 2 Cilt. thk. Abdülhamîd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hindâvî. Beyrût: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1420/2000.
- Altıkulaç, Tayyar. "Zehebî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/180-188. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Aşikkutlu, Emin. "Berkânî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5/505-506. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2009.
- Aydınlı, Abdullah. "es-Sünen". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/148. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed. *Nüḥabü'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-aḥbâr fî şerḥi Me'âni'l-âṣâr*. 16 Cilt. thk. Yâsîr b. İbrâhîm. Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1429/2008.
- Bağcı, H. Musa. "el-Kutubu's-Sitte Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Otoritesini Oluşturan Faktörler". *İslâmî İlimler Dergisi* 2/2 (2007), 123-159.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl. *Ḳurratü'l-'ayneyn bi-raf'i'l-yedeyn fi's-şalât*. thk. Ahmed eş-Şerîf. Kuveyt: Dâru'l-Erkam, 1404/1983.
- Çakan, İsmail Lütfî. "Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/468. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Çakan, İsmail Lütfî. "Dârekutnî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8/488-490. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çakın, Kamil. "Buhârî'nin Otoritesini Kazanma Süreci". *İslâmî Araştırmalar* 10/1-2-3 (1997), 100-109.
- Demirci, Selim. *Kriz Döneminde Hadis ve Yorum: Haçlı ve Moğol Sal-*

- dırları Gölgesinde Hadis Âlimleri*. Ankara: İlem Yayınları, 2020.
- Dinçoğlu, Mehmet. *Ebû Dâvud'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Ebû Bekr el-Esram, Ahmed b. Muhammed b. Hânî et-Tâî. *Sünenü Ebî Bekr el-Esram (Silsiletü'l-eczâ' ve'l-kütübi'l-hadîsiyye içerisinde)*. thk. Âmir Hasen Sabrî. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye, 1425/2004.
- Ebu'l-Berekât İbn Teymiyye, Mecdüddin Abdüsselâm b. Abdillâh el-Harrânî. *el-Müntekâ min ahbâri'l-Mustafâ (s.a.s.)*. 2 Cilt. thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî. Kâhire: el-Matba'tü'r-Rahmâniyye, 1350-1351/1931-1932.
- Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, İsmâ'îl b. Ömer el-Kuraşî ed-Dımaşkî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şirî. 14 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1408/1988.
- Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, İsmâ'îl b. Ömer el-Kuraşî ed-Dımaşkî. *el-Fuşûl fi sîreti'r-Rasûl*. thk. Muhammed el-İd el-Hatrâvî - Muhyiddîn Mestû. Dımaşk: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân - Mektebetü Dâri't-Türâs, 1403/1983.
- Ebu'l-Kâsım el-İsfahânî, İsmâ'îl b. Muhammed et-Teymî. *et-Terğîb ve't-terhîb*. 3 Cilt. thk. Eymen b. Sâlih b. Şa'bân. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1414/1993.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. *el-Mu'cem: Mu'cemu şuyûhi Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî - Abduh Ali Kûşek. Beyrût: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1410/1989.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. *Müsnedü'l-İmâm Ebî Ya'lâ el-Mevsilî (el-Müsnedü's-sağîr)*. 5 Cilt. thk. Heyet. Kâhire: Dâru't-Te'sîl, 1438/2017.
- Efendioğlu, Mehmet. "Saîd b. Mansûr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 35/562. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Efendioğlu, Mehmet. "Umdetü'l-ahkâm". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/147-148. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Efendioğlu, Mehmet. "Ziyâeddin el-Makdisî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*.

- si. 44/492-495. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Gusn, Abdullâh b. Abdilazîz. *Kitâbu Ğarâ'ibi Ğadîsi Şu'be b. el-Haccâc*. Riyâd: Câmî'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Külliyyetü Usûli'd-dîn, Yüksek Lisans Tezi, 1404/1984.
- Hâfız, Muhammed Mutî'. *et-Tenvîh ve't-tebyîn fi sîreti muĞaddisi's-Şâm el-Hâfız Żuyâ'iddîn*. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1420/1999.
- Hatiboĝlu, İbrahim. "Muhibbüddin et-Taberî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/38-39. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Hâzîmî, Zeynüddîn Ebû Bekr Muhammed b. Mûsâ el-Hemedânî. *Şurûtu'l-'e'immeti'l-ĥamse (Selâsü rasâ'il fi 'ilmi muştalahi'l-ĥadîs* içerisinde s. 107-189). thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Haleb: Mektebü'l-Matbü'âti'l-İslâmiyye, 1426/2005.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî şerĥu Şahîhi'l-Buĥârî*. 13 Cilt. thk. Heyet. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Alî el-Askalânî. *el-Mu'cemu'l-müfehres ev Tecrîdü esânîdi'l-kütübi'l-meşhûra ve'l-eczâ'i'l-mensûra*. thk. Muhammed Şekûr el-Meyâdinî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1998.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Taĝlîku't-talîk 'alâ Şahîhi'l-Buĥârî*. 5 Cilt. thk. Sa'îd Abdurrahmân Mûsâ el-Kazakî. Beyrût - Ürdün: el-Mektebü'l-İslâmî - Dâru Ammâr, 1405/1985.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Alî el-Askalânî. *et-Telĥîsu'l-ĥabîr fi tahrici eĥâdisi'r-Râfi'iyi'l-kebîr*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419-1989.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî. *Şezerâtü'z-zeheb fi aĥbâri men zeheb*. thk. Abdülkâdir el-Arnaûd - Mahmûd el-Arnaûd. 11 Cilt. Dimaşk-Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1406/1986.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr ed-Dimaşkî. *İ'lâmü'l-muvaĥki'in 'an Rabbi'l-'âlemîn*.

- 4 Cilt. thk. Muhammed Abdüsselâm İbrâhîm. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.
- İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî. *el-Bedru'l-münîr fî tahrici'l-eḥâdis ve'l-âşâri'l-vâki'a fi's-Şerḥi'l-kebir*. thk. Mustafâ Ebu'l-Ğayd Abdülhay vd. 9 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Hicre, 1425/2004.
- İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî. *et-Tavzîḥ li-şerḥi'l-Câmi'i's-saḥîḥ*. 36 Cilt. Heyet. Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008.
- İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî. *Tuḥfetü'l-muhtâc 'ilâ edilleti'l-Minhâc*. 2 Cilt. thk. Abdullâh b. Si'âf el-Lihyânî Mekke: Dâru Hirâ', 1406/1986.
- İbn Receb, Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Hanbelî. *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Ḥanâbile*. thk. Abdurrahmân b. Süleymân el-Useymîn. 5 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1425/2005.
- İbn Seyyidinnâs, Ebu'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *en-Nefḥu's-şezî şerḥu Câmi'i't-Tirmizî*. 4 Cilt. thk. Ebû Câbir el-Ensârî vd. Riyâd: Dâru's-Sumey'î, 1428/2007.
- İbnü's-Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dineverî. *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*. thk. Abdurrahman Kevser el-Bernî. Beyrût: Dâru'l-Erkâm, 1418/1998.
- İbn Tâhir el-Makdisî, Ebu'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî eş-Şeybânî. *Şurûḥu'l-'e'immeti's-sitte (Şelâsü rasâ'il fî 'ilmi muştalaḥi'l-ḥadis* içerisinde s. 83-105). thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Haleb: Mektebü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1426/2005.
- İşbilî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh. *el-Aḥkâmu's-şer'iiyeti'l-kübrâ*. thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukâşe. 5 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1422/2001.
- İşbilî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh. *el-Aḥkâmu'l-vuṣṭâ min hadîsi'n-Nebî şallallâhu 'aleyhi ve sellem*. thk. Hamdî es-Selefi - Subhî es-Sâmerrâi. 4 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1416/1995.
- Kandemir, M. Yaşar. "el-Cem' beyne's-Sahîhayn". *TDV İslâm Ansik-*

- lopedisi*. 7/282. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kandemir, M. Yaşar. "Harbî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 16/114-115. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. "İbn Hacer el-Askalânî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/514-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nevevî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33/45-49. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kandemir, M. Yaşar. "Sünen". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/141-142. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Küçük, Raşit. "İbn Ebû Âsım". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/422-423. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Mağribî, el-Hüseyn b. Muhammed b. Sa'îd el-Lâî. *el-Bedru't-temâm şerhu Bulûğî'l-merâm*. 10 Cilt. thk. Ali b. Abdillâh ez-Zeben. Kâhire: Dâru Hecr, 1414-1428/1994-2007.
- Malkoç, Abdulkerim. *Ziyâüddîn el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-Muhtâra İsimli Eseri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâüddîn el-Bekcerî el-Hikrî. *Şerhu Süneni İbn Mâce*. 5 Cilt. thk. Kâmil Avîza. Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz 1419/1999.
- Mübârekpûrî, Ebu'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-aḥvezi bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*. 12 Cilt. thk. Abdurrahman Muhammed Osmân. Kâhire: Dâru'l-Fikr, 1386/1967.
- Nâcî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Mahmûd ed-Dımaşki. *'Ucâletü'l-'imlâ'î'l-müteyessira mine't-teznîb 'alâ mâ vaka'a li'l-Hâfzî'l-Münzirî mine'l-vehem ve gayrih fî kitâbih "et-Terğîb ve't-terhîb"*. 5 Cilt. thk. İbrâhîm b. Hammâd er-Rîs - Muhammed b. Abdillâh el-Kannâs. Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1420/1999.
- Neccâr, Hasnâ Bekrî Ahmed. *eż-Żuyâ' el-Makdisî ve cühûdühû fî 'ilmi'l-ḥadîs*. Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usûli'd-Dîn (Kısmu'l-Kitâb ve's-Sünne), Doktora Tezi, 1419/1999.

- Özel, Ahmet. "İbn Dakikul'îd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/407-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Öztoprak, Mustafa. *İbnü'l-Harrât el-İşbîlî'nin (v. 582/1186) Hadis İlimindeki Yeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Polat, Salahattin. "İbnü's-Seken". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 21/202-203. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Safedî, Salâhuddîn Ebu's-Safâ Halîl b. Aybek b. Abdillâh. *el-Vâfî bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâüd - Türki Mustafâ. 29 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000.
- Sehâvî, Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahmân. *el-Mekâşidü'l-Hasene fî beyâni keşîrin mine'l-eĥâdisi'l-müştehire 'ale'l-elsine*. thk. Muhammed Osmân el-Huşt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405/1985.
- Şemsüddîn İbn Abdilhâdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ed-Dımaşkî es-Sâlihî. *Tabakātu 'ulemâ'î'l-ĥadîs*. thk. Ekrem el-Bûşî - İbrâhîm ez-Zeybek. 4 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1996.
- Şenel, Abdülkadir. "İbn Merdüye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 20/184-185. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Şevkânî, Muhammed b. Alî. *Neylü'l-'evtâr*. 9 Cilt. thk. İsamüddîn es-Sabâbatî. Mısır: Dâru'l-ĥadîs, 1413/1993.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'u'l-kebir*. 6 Cilt. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrût: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1998.
- Türki, Abdullâh b. Abdilmuhsin. *el-Mezhebü'l-Hanbelî Dirâse fî târihih ve simâtih ve eşheri a'lâmih ve mü'ellesfâtih*. 2 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle Nâşirün, 1423/2002.
- Uğur, Mücteba. *Hadis İlimleri Edebiyatı*. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Uğur, Mücteba. "Ebû Avâne el-İsferâyîni". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/100. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Târihu'l-*

- 'İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm.* thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1424/2003.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şu'ayb el-Arnaûd ve ark. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Zegalü'l-ilm.* thk. Muhammed b. Nâsır el-Acemî. b.y.: Mektebetü's-Sahveti'l-İslâmiyye, ts..
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Zikru men yu'temedü kavlüh fi'l-cerh ve't-ta'dîl (Erba'u rasâ'il ft 'ulûmi'l-ħadîs* içerisinde s. 169-227). thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1410/1990.
- Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid ed-Dımaşķî el-Hanbelî. *es-Sünen ve'l-ahkâm 'ani'l-Muṣṭafâ 'aleyhi efzâlü's-ṣalât ve's-selâm.* thk. Ebû Abdillâh Hüseyñ b. Ukâşe. 6 Cilt. Cidde: Dâru Mâcid Asirî, 1425/2004.

**A New Sunan Book in 7th/13th Century: al-Sunan wa-al-Aḥkām
Summary**

The ḥādīths that contain sharī (practical) rules such as halal, haram, makrūh, and wājib are called aḥādīth al-ahkām (the aḥādīth of judgment), and the books that deal with/compile these kinds of ḥādīths are separately called kutub al-aḥkām (books of judgment). It can be stated that the efforts to compile the ahadith al-aḥkām, which started with the compilation of *Sunan* books in the 2nd/8th century for this aim, acquired a new dimension with the works of Ibn al-Kharrat (d. 582/1186) and ‘Abd al-Ghanī al-Maqdisī (d. 600/1203) on al-ahkām in the 6th/12th century. In this process, a totally different style from the previous ones emerged both because these books were compiled from the main ḥādīth sources and they ruled out the isnāds of the ḥādīths. As a matter of fact, by that time isnād had lost its main function, the ḥādīth books were reported with isnāds rather than ḥādīths, like it was in the past, and the main ḥādīth books called as *al-Kutub al-Arba‘a*, *al-Kutub al-Khamsa* and *al-Kutub al-Sitta* had gained wide authority. While the new works were compiled and written based on these mentioned books; institutionalisation in education gained momentum with madrasas and dar al-ḥādīths. In that new era, one of the figures contributing to the field of aḥādīth al-aḥkām in a new way is Ḍiyā’ al-Dīn al-Maqdisī.

This study analyses *al-Sunan wa-al-Aḥkām*, which can be regarded as the best example for the efforts to compile and present the aḥādīth al-aḥkām in a new style and content in the 7th/13th century. The efforts to write sunan books had actually started in 2nd/8th century. The book written by Hāfiz Diyā’ al-Dīn al-Maqdisī (d. 643/1245) is worthy of great interest thanks to its organisation, method, sources and contribution to literature. Drawing attention for the time and place (Damascus) it was written in, this work is also remarkable since it reflects the ḥādīth/Sunna perception of the Ḥanbalī school to which the writer was a follower (and the leader in

a sense).

The conclusions reached as a result of this study on Diyā' al-Dīn al-Maqdisī's work called *al-Sunan wa-al-Aḥkām* are as follows:

- The book points out to al-Maqdisī's expertise in the field of Fiqh as well as Hadith, and at the same time it demonstrates the importance of the *Fiqh al-ḥādīth* matter, to which Ahl-i Ḥadīth draw attention beginning of the early periods, in the eyes of Ḥanbalī scholars.

- The book has a different and superior position compared to the previous works in terms of its systematic structure, organisation and content.

- The book underlines authenticity over *al-Ṣaḥīḥayn*. The authority gained by *al-Kutub al-Tis'a*, *al-Sahīḥān* being in the first place, can be obviously observed in the book.

- In the book, mentioning the authenticity evaluations of the riwāyas and giving place to the personal evaluations by the previous scholars and when necessary, by Diyā' al-Dīn is of importance in terms of the book's contribution to the literature.

- The sources of *al-Sunan wa-al-Aḥkām* are quite rich. Of the more than eighty sources that can be identified, some are works that are not known to have been handed down to the present day. The book is also remarkable with the reports it makes from these sources.

After all, *al-Sunan wa-al-Aḥkām*, which was formed with a new style and content by combining Ahl-i Ḥadīth and Hanbalī methods, is a trustworthy and extensive work for those who want to study ḥādīth al-ahkām.

Keywords: ḥādīth, Sunan, aḥkām ḥādīths, Diyā' al-Dīn al-Maqdisī, *al-Sunan wa-al-Aḥkām*.